



Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.



TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

NORDENS QVINNOR.

TIONDE ÅRGÅNGEN.

Fjerde häftet.

Innehåll:

	Sid.
XXIX. Samverksambetsföreningar och kvinnans uppgift med afseende på dem. Af <i>L—d.</i>	217.
XXX. Nordens Fylgier. Af <i>Pauline Worm</i>	228.
XXXI. Finlands kulturutveckling efter skiljsmessen från Sverige. Af <i>W. L.</i>	232.
XXXII. Qvinnan och de nödlidande. 1. Den kvindelige Plejeforening i Köbenhavn. Af <i>Esselde</i>	240.
XXXIII. Vore Syge. Poem af <i>Hedevig</i>	248.
XXXIV. Til den nordiske Kvinde. Poem, tilegnet Prinsesse Lovisa. Af <i>Fredrik Bajer</i>	249.
XXXV. Styfmorsblomman. Poem af <i>C. L.</i>	250.
XXXVI. Min første Soirée i Reykjavik. Skizze af <i>Benedicte.</i>	250.
XXXVII. Sommarbilder från Stockholmstrakten. I. Af <i>Gerda.</i>	257.
XXXVIII. Noget om Skolemødet i Örebro. Af <i>Fredrik Bajer.</i>	268.
Nytt på vår bokhylla, Anmälan, se omslaget.	

STOCKHOLM,
REDAKTIONENS FÖRLAG.

Häftet utdelas den 31 Augusti.

XXIX. SAMVERKSAMHETSFÖRENINGAR OCH QVINNANS UPPGIFT MED AFSEENDE PÅ DEM.

(*Etudes sur la coopération*, par Gust. Garrison. — *Om Arbetsklassen och Arbetarföreningar*, af G. K. Hamilton. — *Arbetsklassens i Danmark, Norge och Sverige närvarande ställning*, af Ch. Dickson. — *Om associationsväsendet i främmande länder*, af C. E. Ljungberg. — *The Cooperator*, edited by H. Pitman, Manchester. — *Om medborgerliga inrättningar för allmän och enskild nytta*, af K. S. Schnell, öfversatt af G. Svederus. — *Arbejder foreninger til gjensidig Hjælp*, af F. F. Ulrik.)

»Cooperation is becoming a power in the state.»
Brougham.

»Samverksamhetsföreningarne skola småningom pånyttföda massan af folket och genom henne samhället.»

John Stuart Mill.

»La coopération peut et doit prendre pour but et pour devise ces mots de l'évangile: Paix sur la terre, bonne volonté parmi les hommes.»

Gustave Garrison.

»Tänk att rätt nu är den ena delen af menskligheten till endast för att förbättra den andra!» utropade med en viss otålighet en af våra vänner vid afhörandet af en berättelse om den välgörande verksamhet, som utvecklas inom alla länder, för att höja arbetsklassens ståndpunkt. Orden, sagda såsom ett klander, skola säkerligen i mångas öron klinga såsom ett loford, och från en sida sedd lärer det väl ock vara svårt att ge en vackrare bild af vår tid. Teckningen är dock icke fullständig, äfven förutsatt att den vore fullt sann; bilden saknar ett betecknande drag. I bredd med människovännens vackra, men tyvärr ofta vanmäktiga bemödanden att afhjelpa det materiella och moraliska eländet inom den arbetande klassen, går nemligen arbetarens egensträfvän att hjälpa sig sjelf. Å ena sidan välgörenhet och förbättringsnit, å den andra sjelfförkofran och sjelfupprättelse. Båda dessa momenter af samhällsarbetet äro af djup betydelse. Det första har ofta utgjort föremål för våra samspråk med läsaren. Det andra ville vi i dag taga till ämne för våra meddelanden, i det vi sammanfatta hvad vi lärt af de författare, som blifvit ställda i spetsen för vår uppsats, och med ledning af dem söka skildra: 1:o uppkomsten af den nya sociala häfkraft, som fått namn af *the cooperative mo-*

vement eller hvad vi här vilja kalla *samverksamhetsrörelsen*; 2:o denna rörelses första uppträdande i England; 3:o hufvudkarakteren af dess uppträdande inom åtskilliga andra europeiska länder; 4:o qvinnans uppgift med afseende på densamma.

1.

När en ny kraft uppenbarar sig i den fysiska världen eller i de menskliga samhällena, säger Gustave Garrison, af hvars snillrika framställning vi här meddela grunddragen, väcker den i förstone mera fruktan än hopp. Egennyttan bäfvar, fördomarne uppresa sig, vetenskapens auktoriteter utslunga sina bannstrålar; alla förena sig för att bortstöta och tillintetgöra den hemlighetsfulla skräckbilden, såsom man jagar en plågsam drömbild på flykten vid det sunda förnuftets ljus. De djerfvaste sinnen förena sig med de fegaste, för att förneka ända till sjelfva tillvaron af den fruktansvärde fienden och tro sig vara honom qvitt då de blunda för att slippa se honom. Men hvarken de svagas förblindelse eller de starkas förföljelser förmå att tillintetgöra, vare sig en kraft i naturen eller en grundsats i den andliga världen. Det är med idéerna såsom med vattnet: de återtaga alltid sitt lopp, huru skickligt man än må söka hämma dem. Likt strömmen, som, då den icke kan öfverstiga fördämningarna, söker sig en osynlig väg under jorden och uppspringer längre bort, renad, förvandlad, oemotståndlig, så har ock den väldiga sociala kraft, som vid sitt våldsamma utbrott 1848 så ifrigt bekämpades, i dessa dagar, renad och lugnad, ånyo uppträdt och tillvunnit sig burskap under namn af »*samverksamhetsrörelsen*».

Aldrig tyckte sig väl dock den menskliga visheten hafva vunnit en rättmätigare och mera afgörande seger än i sin kamp emot den gryende socialismen. Alla kulturens levande krafter hade förenat sig, för att under spe och förakt bortstöta, förtrampa och tillintetgöra dessa olycksbådande teorier, hvilka under en dags yrsel uppspirat ur utopisternas tomma hjernor, eller i de förtrycktas sargade hjertan funnit en tacksam jordmån. Jemte vetenskapens och förnuftets triumferande vederläggningar tillade styrkan sitt ännu öfvervinnerligare maktspråk; allt tycktes vara slut; striden upphörde; det allmänna lugnet återställdes och man öfverlemnade sig ohejdadt åt industriens lysande spekulationer,

utan att märka att den innersta drifkraften i alla de stora företag, i hvilka borgaren nedlade sina kapitaler och arbetaren sina besparingar, var densamma, som ledde 1848 års samhällsvådliga rörelser. På detta sätt inträngde emellertid socialismen som ett verkligt guldregn på finansernas och industriens högsta områden och herrskade osynlig, men allsmäktig på penningemarknaden, der hennes blotta namn fördom varit tillräcklig att framkalla skräck och ruin. Mången insåg ej den svindlande penningspekulationens frändskap med den afskydda socialistiska rörelsen; andra lugnade sig i medvetandet att denna rörelse numera beherrskades af de upplysta klasserna, att det endast var en art penningaristokrati, ett nytt slags feodalvälde, som under hennes inflytande bildades, samt att den allmänna ordningen skulle erhålla nya garantier i den allmänna rikedomens outtömliga tillgångar.

Samtidigt och i början knappast märkbart försiggick en annan rörelse inom de djupare liggande samhällslagren, i skötet af folkens slutna led. I England, i Tyskland och Belgien kunde de mera skarpsynta redan märka huru socialismen börjat insila sig öfverallt på osynliga vägar, uppenbarande sig än här och än der, i plötsliga, oväntade tillämpningar och nya, följdrika försök. Men hon stannade icke numera vid blotta teorier, hvilka kunde efter behag diskuteras och förkastas; hon uppträdde i form af fakta, klara och oförnekliga som ljuset. Socialismen under denna nya form kallades *samverkssamhet* (»cooperation»); hennes närmaste mål var att befria arbetaren från oket af en tryckande nöd och höja hans sedliga medvetande genom sjelfförvärfvadt välstånd och upplysning; hon var icke längre ett blott system, hon var en levande handling; i stället att predika skapade hon; hennes häfstång var samarbetet, hennes grundval friheten.

Det var några fattiga väfvare i den engelska fabriksstaden Rochdale, som knöto den första maskan i den omätliga väfnad af arbetarföreningar, som nu genom alla fria länder i Europa utsträcker sitt vidtomfattande nät. Hos dessa simpla arbetare uppstod först den stora grundtanken i vår tids betydelsefullaste sociala rörelse, och den förening de, under den betecknande benämningen »*Rochdales redbara banbrytare*», (the equitable Pioneers of Rochdale) år 1844 grundlade, har blifvit urbilden och mönstret för hela samverkssamhets-

rörelsen. Denna rörelse räknar redan sina anhängare i hundratusental och sina kapitaler i hundramilliontal, och det kan således vara öfverflödigt att orda om dess stora vikt och betydelse. Storheten af dess uppgift har Stuart Mill uttryckt i några få, men kraftiga ord: »Samverksamhetsföreningarna,» säger han, »skola småningom pånyttföda massan af folket och genom henne samhället».

Om man alltså kan hoppas att denna rörelse bär i sitt sköte den fredliga lösningen af de fruktansvärda sociala problemerna, som uppkallats af det förflutna, så böra alla folk helsa den välkommen ibland sig. Må man blott ej söka binda händerna på den unge jätten, eller (såsom i Frankrike) hämma hans naturliga utveckling genom onödigt reglementerande å statens sida. Samverksamheten är ett barn af *sjelfstyrelsen* och böjer arbetaren under pligtens och sjelftuktens lag. Hittills har den svagare sagt till den starkare: »hjelp mig!» och orden hafva beledsagats än af den framräckta tiggarpåsen, än af den spända pistolen. Under inflytande af samverksamhetens grundsatser säga de svaga sinsemellan: »låtom oss hjälpa oss sjelfva och hvarandra!» och när menniskorna ömsesidigt *hjelpa*, äro de ej långt ifrån att också *älska* hvarandra. Det är detta som höjer och helgar samverksamhetsrörelsen. Ursprungligen af blott ekonomisk natur antager hon småningom en allt mera sedlig karakter. Det materiella framåtskridandet framkallar det moraliska. »Hela hemligheten af samverksamhetsidéens underbara framgång,» säger en engelsk författare, »ligger deruti, att den undertrycker det sjelfviska elementet i vår natur.» Menniskan blir, då hon förenar sig med sina medmenniskor, icke blott starkare, rikare, mera upplyst, men i och med detsamma äfven bättre. Långt ifrån att, såsom dess fiender förmena, vara en blott inkarnation af materialismen, står alltså samverksamhetsidéen i närmaste öfverensstämmelse med kristendomens grundtanke, sådan denna blifvit uppfattad inom den reformerade kyrkan, något som också bevisas af den framgång hon vunnit, företrädesvis inom protestantiska länder såsom England, Skottland, Preussen, Holland, och vi torde numera kunna tillägga äfven Skandinavien.

Genom ett närmare studium af de Rochdaleska banbrytarens verk, hvilket är på en gång typen och modren för hela samverksamhetsrörelsen, skola vi vi bäst lära känna lagarne för

denna stora rörelse, de medel genom hvilka hon verkar, de resultat hon frambragt, samt det mål hon vill nå.

2.

Samhällstillståndet i England under första hälften af vårt sekel oroadde med skäl ej blott landets styrelse, men alla vänner af en sann frihet. Framtiden visade sig under så mörka färger att en våldsam brytning syntes hardt när oundviklig. Under en börds- och penning-aristokrati, hvars makt och rikedom icke hade några gränser, vred sig arbetsklassens mörka massa i nödens och hatets förfärliga marter. På den ena sidan stodo de privilegierade klasserna, med rätta stolta öfver att hafva bragt England till höjden af välstånd och makt; på den andra arbetets otaliga lifegna, hvilkas svett och blod utgjort det cement, hvarmed nationalrikedomens och statsstorhetens byggnad uppmurats; och mellan båda blef fiendtligheten för hvarje dag allt mera oförtäckt, allt mera hätsk och oförsonlig. Slutligen blef svalget så djupt, att de stora herrarnes filantropi eller liberalism icke längre förslogo att fylla det. Alla män med politisk insigt erkände vidden af det onda och faran af den kommande brytningen; men ehuru öfverens i grundsatser skilde de sig vida i fråga om val af botemedel.

En del ville använda styrkans blodiga rätt, med fara att förvandla de spridda oroligheterna till allmän resning; de mera sansade, om också ej mera klarsynta, bemödade sig att förverkliga den förföriska teori, som går ut på att göra folkens lycka, dem sjelfva förutan, och, när så behöfves, i trots af dem sjelfva.

Enligt detta system utöfva de maktegande ett slags, af styrkan sanktioneradt och af känslan helgadt, förmynderskap öfver massan*). Arbetarne lyda sina herrar såsom barnet sin fader eller soldaten sin chef. Man gör deras lycka utan att fråga dem sjelfva till råds. De uppfordras endast att i lycklig bekymmerslöshet fullgöra sitt dagliga beting. En högre makt har till uppgift att vaka öfver dem. Det skulle vara gagnlöst, ja, farligt för dessa staccars menniskor att tänka på morgondagen, på ålderdomen, på sina barns framtid; allt är för deras räkning på förhand

*) Se Stuart Mills skildring af »the theory of dependence», anförd af Hamilton. (Arbetsklassen och Arb. föreningar, sid. 66.)

beräknadt, förutsedt och regleradt. Ansvarigheten för de egna handlingarne trycker dem icke. Man fordrar af dem endast lydriad och vördnad för det bestående, och i utbyte sörjer man för deras materiella välbefinnande, liksom för deras intellektuella behof. Man moraliserar dem officielt, roar dem enligt föreskrift, beräknar, tänker och handlar för dem.

Olyckligtvis för försvararne af dessa vackra teorier har dock kristendomen utsatt i människornas hjertan frihetens och sjelfansvarighetens frö, hvilket icke af några teorier låter sig förqväfas. Det har blifvit omöjligt att förfoga utan deras eget hörande öfver folk, som lärt att läsa, skriva och tänka. De engelska arbetarne visade det med hvarje dag allt tydligare.

Belägenheten blef sålunda allt mera hotande; de mörkaste förutsägelser förkunnades; inbördes krig ansågs stå för dörren och Englands fiender triumferade på förhand. De hade dock icke tagit den anglosachsiska racens beundransvärda energi, dess sunda praktiska förstånd och dess kärlek till rätt och ordning med i räkningen. När stunden var kommen utgick just ur skötet af den misskända och förtryckta arbetsklassen den lyckligaste och fredligaste lösning af det fruktansvärda problem, som så länge brytt de lärdes hjernor.

Från denna stund lugnar och regelbinder sig småningom allt; nationalrikedomen fortfar att tillväxa och England framställer för verlden det sköna skådespelet af ett folk, som genom fri samverkan af sina olika krafter stiger samtidigt i välmåga och moralitet.

Hvad var då detta för ett verk? Hvilken var den nya och fruktbärande idé, som låg till grund derför? Det är hvad vi här skola söka förklara.

År 1844, efter en kris som medtagit arbetarnes sista små tillgångar, sammanträdde i fabriksstaden Rochdale 28 fattige väfvere och öfverenskommo, att under namn af *Rochdales redbare banbrytare* bilda en förening för samfäldta uppköp af lifsmedel, (en s. k. cooperative store).

Till detta ändamål sammansköto de hvar och en ett eller två pence (8—15 öre) i veckan, hvaraf under loppet af ett år bildades ett grundkapital af 28 P. St. (464 rdr rmt). För denna summa uppköptes kontant ett litet lager af sådana varor, som för arbetarhushållet äro oundgängliga,

såsom mjöl, kol och specerier samt några färdiggjorda klädesplagg, hvarefter den tarfliga saluboden öppnades. Här utsålde föreningen till sina medlemmar i minut och alltid mot kontant betalning, samt till gångbart pris, de uppköpta varorna och erhöll sålunda sjelf hela den vinst, som eljest tillfaller mellanhänderna och minuthandlaren. Den behållning, som uppstod, delades mellan medlemmarne i form af dividender vid utgången af hvarje kvartal. Genom denna fyndiga mekanism medförde sjelfva utgiften en besparing. Arbetaren köpte sina hushållsvaror i föreningens bod till gångbart pris och af bästa beskaffenhet, och vid kvartalets slut erhöll han en betydlig utdelning af vinsten, som han kunde använda till inköp af nya andelar i rörelsen.

I början helsades det nya företaget med smådeord af alla slag; den lilla handelsboden öppnades under hånskratt af den utanför samlade folkhopen och varulagret förklarades icke vara större, än att det beqvämt kunde rymmas på en handkärra. Men med den ihärdighet, som är den brittiska karakteren egen, fäste sig de Rochdaleska väfvarne mer och mer vid sitt verk, vårdande det med en trohet och hängifvenhet, som växte i samma mån som de anfall för hvilka det var utsatt. Vål afföll en och annan, men de återstående voro så mycket ståndaktigare. De egnade sig helt och hållet till företagets tjenst; de besvarade tvifvelsmålen med fakta, gäckeriet med siffror; de fullkomnade sitt företag genom att utsträcka det till allt flera grenar af den menskliga verksamheten, och de fäste slutligen alltmera vigt vid den moraliska sidan deraf.

Med sådana vapen besegras allt motstånd. Gäckeriet lemnade rum för förvåning, denna åter för aktning och beundran. Tillförsäkrad en jemn afsättning gjorde handelsrörelsen förträffliga affärer; allmänheten strömmade i mängd till »den eländiga lilla boden», der man fick de bästa varor för gångbart pris, och antalet delegare i föreningen växte i otrolig grad.

Föreningens stadgar äro utomordentligt enkla och dess mekanism arbetar med en underbar lätthet under påtrykning af en mäktig och regelbunden drifkraft. Behållningen fördelas kvartalsvis enligt följande grunder: 5^o/₁₀₀ på hvarje aktie, 10^o/₁₀₀ till reservfonden och 2½^o/₁₀₀ till »uppfostrande ändamål», hvarefter resten fördelas mellan medlemmarne i

förhållande till den summa, för hvilken hvar och en gjort sina uppköp *).

All försäljning sker kontant. Hvarje köpare erhåller vid betalningen af sin vara en liten metallplåt, på hvilken är graveradt ett tal, motsvarande värdet af hans uppköp. Dessa plåtar utgöra köparens säkerhet och uppvisas af honom vid kvartalsutdelningen, då den honom tillkommande andelen deraf antingen genast utbetalas, eller ock, om han så önskar, får innestå såsom afbetalning på nya, sålunda gradvis bildade aktier. Som föreningsbodarne tillhandahålla alla för arbetaren och hans hushåll erforderliga varor, utgifves i dem större delen af arbetarens årliga inkomster, hvilket förklarar att beloppet blir ganska betydligt och den utdelade vinstandelen jemförelsevis anseelig.

Hvarje medlem af föreningen erhåller en liten bok, innehållande grundreglorna för all samverksamhetsrörelse, jemte en kort redogörelse för föreningens syfte m. m. De uppmaningar, med hvilka den lilla boken börjar, innebära, så att säga, den kooperativa vetenskapens axiomer, bestyrkta af framgången, och vi kunna ej afhålla oss att här återgifva grunddragen af denna samarbetets katekes:

»Söken,» heter det bland annat, *»hos de personer I skolen välja till era styresmän och förvaltare, icke rikedom eller utmärkelse, men osviklig heder, klart förstånd och praktisk förmåga. Gifven ingen medlem mer än en röst i rådslagen, ehvad andel han eger i den samfällda förmögenheten.*

Låten flertalets röst vara den bestämmande i alla frågor rörande styrelsen.

Öfvervaken noggrannt penningeangelägenheterna och straffen bedrägeriet, så snart det blifvit bevisadt, genom att ögonblickligen utstryka den brottslige ur föreningen.

Öfvergifven aldrig grundsatsen att köpa och sälja kontant. Framkallen ej motstånd, men frukten det icke, när det sjelfmant inställer sig.

Väljen till era styresmän endast sådana personer, för hvilka I kunnen hafva fullt förtroende och gifven dem sedan detta förtroende obetingadt och helt.»

För att i vidare kretsar utbreda kännedomen om föreningens syfte och resultaten af dess verksamhet beslöts att utgifva årliga så kallade *»almanackor»* efter Franklins mön-

*) Enligt G. Hamilton erhålla äfven icke föreningsmedlemmarne mindre utdelning i mån af de uppköp de gjort, eller ock kunna de afyttra sina kontramärken till en föreningsmedlem, i hvars hand de betinga full utdelning.

ster och föredöme, och tvifvelsutan har man detta kloka beslut att tacka för den hastighet, hvarmed samverksamhets-idéen spridt sig äfven till andra länder. Blotta sifferuppgifterna öfver föreningens årliga tillväxt tala kraftigare för idéen än de grannaste loftal skulle kunna göra.

En förening af 28 fattiga arbetare, med ett grundkapital af 464 rdr, hvilken haft att kämpa emot alla de fördomar och svårigheter, som möta ett nytt företag, samt derjemte öfverstått den förfärligaste penningkris, som någonsin skakat affärsverlden, och som likväl, efter tjugu års tillvaro, räknar 5,326 medlemmar, ett grundkapital af 1,418,000 rdr, ett rörelsekapital af 3,632,212 rdr, samt en årlig behållning af 452,808 rdr; i sanning! en dylik framgång är utan exempel i industriens annaler *).

Utom de årliga almanackorna har föreningen utspridt en otrolig mängd lättfattliga skrifter, egnade att på ett praktiskt sätt tala för saken. Så berättas t. ex. huru en fattig arbetare, för att småningom afbetala de dåliga varor han tagit på kredit och till orimligt högt pris hos en minut-handlare, måst i årtal lefva på förknappning, hvaremot han sedermera, såsom medlem af föreningen, ej blott rikligen kunnat förse familjens behof, men äfven för vinsten på sina egna varuköp småningom inlösa det hus han bebor. En annan gång omtalas anekdoten om en gammal qvinna, hvilken, då man sökte skrämma henne med påståendet att föreningen stod i begrepp att göra bankrutt, svarade: »Bankrutterar föreningen, så sker det åtminstone med hennes egna penningar. Jag har aldrig satt in mera än 1 sh. (ej fullt 1 rdr) och har nu inestående 50 P. St.» (nära 1000 rdr). Eller ock får man höra talas om hufvudfader i en talrik arbetarfamilj, hvilken år 1850 hade omkring 80 rdr inestående hos föreningen, under de följande tio åren icke insatt ett öre, men väl uttagit öfver 4000 rdr och likväl efter de tio årens förlopp hade 90 rdr inestående, och som på frågan hur ett dylikt trolleri kan förklaras, svarade: »Hvarje matbit, som förtäres i huset, inbringar oss en liten vinst, och vi och vår barnskara ha, Gud vare lof! icke svultit.»

Kasta vi nu en blick på föreningens praktiska verksamhetsfält, så finna vi den eländiga handelsboden förvandlad till

*) Enligt de senaste uppgifter vi varit i tillfälle att se, har medlemmarnes antal numera stigit till 7000 och grundkapitalet till 2,000,000 rdr.

ett stort centralmagasin, omgifvet i alla delar af staden af mindre försäljningslokaler, hvilka till oräkneliga afnämare, så väl inom som utom föreningen, afyttra alla för arbetarhushållet erforderliga förnödenheter, från specerier, mjöl och viktualievaror (föreningen har sitt eget slagtarhus) till kläder och skodon, för hvilkas förfärdigande en hel fabrik blifvit upprättad. Bredvid hvarje försäljningslokal finnes anordnad ett läsrum, der tidningar och tidskrifter af olika slag erbjudas åt läsarens fria val. Ett centralbibliotek af mera än 6000 volymer, lämpadt efter alla åldrar och bildningsgrader, står derjemte alla dagar öppet för föreningens medlemmar och kompletteras småningom genom ett så kalladt »*reference library*» (anvisningsbibliothek), der arbetaren erhåller alla nödiga upplysningar rörande olika industrigrenar, lagar och författningar, samt allmänna angelägenheter. De fullständigaste encyclopedier, lexika, kartor och glober, teleskoper, mikroskoper, stereoskoper m. m. äro i de till bibliotheket hörande läsrummen ställda till medlemmarnes förfogande. Här ser man ofta på en gång 50 à 60 personer fördjupade i läsningen af Wordsworths eller Tennysons dikter, Dickens' humoristiska karaktersteckningar eller Stuart Mills ekonomiska skrifter; här sammanträffa emellanåt föreningsmedlemmar efter arbetstidens slut till samtal och öfverläggningar, eller samlas arbetarfamiljer till en enkel bjudning; här hållas föredrag i olika ämnen; här förhandlas till och med dagens frågor parlamentariskt, på engelskt vis, hvarigenom allt som rör sig i arbetarens sinne kommer till tals och han blir i tillfälle att utbyta tankar och bilda sig ett eget omdöme, så väl angående allmänna som enskilda angelägenheter. Huru mycket allt detta bidrager att utveckla en god samfundsanda inom föreningen kan slutas deraf, att de gode män, som blifvit tillsatta för tvistigheters afgörande, ännu aldrig varit i tillfälle att utöfva detta sitt åliggande.

Det är på detta sätt Rochdales banbrytare tillgodogöra och rättfärdiga sina rikedomar. De hafva insett att arbetaren, då han befriats ur nödens förtryck, ej längre kunde kvarblifva under okunnighetens ok. Också förklarade de i almanackan af 1866 på ett enkelt och manligt, af den uppfyllda pligtens glädje genomskimradt språk, att deras förening icke längre hade till sitt enda mål att utdela en årlig

behållning, men att den framför allt sökte befrämja sina medlemmars upplysning och moraliska förbättring; »ty,» heter det, »om det är någon del af vårt verk, som är egnad att ingifva oss en rättmätig tillfredsställelse, så är det den framgång, som följt våra bemödanden, att inom föreningen sprida kunskapens ljus, samt väcka medvetandet af sjelfansvarighet och människovärde.»

Den sociala pånyttfödelse, samverksamhetsrörelsen innebär, är alltså af ännu mera moralisk än ekonomisk art. Samverkan vädjar i sjelfva verket till alla människosjälens bästa instinkter. Välståndet är för henne blott *medlet*; *målet* är individens förädling och samhällets fredliga utveckling. Trogna sitt namn och lydande sina grundsatsers mäktiga drifkraft utsträcka Rochdales banbrytare i allt flera riktningar tillämpningen af sin idé. Sålunda hafva i skötet af den stora föreningen bildat sig mindre sådana för utdelande af sjuk- och begravningshjälp — för anskaffande af billiga lån — för uppförande af arbetarebostäder — för anläggande af badinrättningar m. m. Slutligen har äfven under moderföreningens beskydd och medverkan uppstått tvenne högst betydliga, på fri samverkan grundade företag, afsedda, det ena att drifva en qvarnrörelse, det andra en fabrik för ylle- och bomullsväfnader. Den senare, eller den så kallade Manufakturföreningen, var länge den mest omtvistade af alla de företag, till hvilka Rochdaleföreningen gifvit anledning. I somligas ögon är hon en olycklig afvikelse från moderidéen, i andras åter den högsta och följdrikaste tillämpningen deraf. Likasom i moderföreningen medlemmarne draga vinst af de uppköp de göra, så draga här arbetarne vinst af den arbetslön de inbringa. Sålunda har den, hvars fasta aflöning uppgår till 18 sh. i veckan, dubbelt så stor del i företagets årliga behållning, som de, hvilkas veckolön ej utgör mer än 9 sh. Denna rättvisa fördelning underhåller en helsosam täflan bland arbetarne. Alla bemöda sig om ett godt arbete, för att sålunda vinna förhöjning, såväl i sina löner, som i sin andel af vinsten. Det samfäldta intresset medför ömsesidig hjälpsamhet och välvilja och i allmänhet råder bland medlemmarne en sannt kristlig anda. Företagets framgång visar sig bäst deraf, att föreningen före bomullskrisen sysselsatte ej mindre än 300 arbetare, och kunde påräkna en årlig nettobehållning af minst 20 %.

denna fabrik den sista att öfvergå till half arbetstid och den första att återgå till full. Sedermera lærer dock föreningen, förledd af framgången, hafva afvikit från sitt första system, i det utdelning numera sker endast till dem af arbetarne, hvilka tillika äro kapitalegare*), och det är att befara att denna förnekelse af företagets grundidé skall medföra menliga följder för dess framtida utveckling.

Dessa äro de företag, hvilka omedelbart utgått från Rochdaleföreningen. Exemplet har sedan med framgång följts i alla delar af landet. Enligt den inför parlamentet år 1864 framlagda redogörelsen funnos redan då i England (Skottland och Irland icke inberäknade) omkring 400 samverksamhetsföreningar, de flesta afsedda för upprättandet af så kallade *cooperative stores***), med tillsammans en årlig nettobehållning af ej mindre än 4,173,000 rdr.

(Forts.)

XXX. NORDENS FYLGIER.

(Af et Foredrag om »Folkeånden».)

Man har ment, at Folkets Engel kunde vinde synlig Skikkelse ikke blot i en stor og udmærket Konge, men også i en anden stor og udmærket Mand: en Statsmand, en Hærfører, en Söhelt. Men er det sandt, at *de Danskes Folkenatur er kvindelig*, så er det vel naturligt, at *vor Folkeånd vinder Skikkelse i en stor og udmærket Dronning*, og vi have havt en sådan Dronning, om hvem ingen vil negte, at hun var Kongens og Folkets gode Engel: Dronning *Thyra*, om hvem et Sagn melder, at hun vandt sit skønne Tilnavn, *Danebod*, ved at redde sit Folk, og flere Folk med det, fra hungersnöden omtrent på samme Måde, som Bibelen fortæller det om

*) Det kapital, som är nedlagdt i rörelsen, uppgår till 1,200,000 rdr, fördeladt i aktier om 100 rdr på ej mindre än 1600 olika personer.

**) Häri äro nu alldeles icke inberäknade de s. k. *tradesunions*, hvilka hafva ett helt annat syfte och på senare tiden väckt allmän motvilja, ej blott genom deras stridiga, ofta orättvisa uppträdande emot arbetsgifvarne, utan äfven genom det olidliga förtryck de utöfva på sjelfva arbetsklassen, hvilket gått ända derhän att arbetare, hvilka vågat undandraga sig deras välde, blifvit i hemlighet afdagatagna.

Joseph, idet hun nemlig forklarede Kongens Drømme om tre hvide, tre røde og tre sorte Öxne, der steg op af Havet, således, at der skulde komme ni strenge Vintre og ufrugtbarre År efter hvarandre, hvorfor det var bedst at samle Forråd itide; — Dronning Thyra, om hvem historien lærer, at vel var hun en sand og en god Christen, og vel gjorde hun Alt, hvad hun kunde, for att skaffe sine Trosbrødre Fred og gode Kår, men da den tydske Kejser, under Påskud af at beskytte de Christne, vilde blande sig i Danmarks Anliggender, da sagde hun: »*Nej! hertil og ikke videre! her står Grændsen för dit Rige*» Så rejste hun sit Danevirke, og de forskellige Fylker i Danmark (Jude, Fynbo, Skåning, Lollik og Sjællandsfar) som hendes Mand havde samlet til en udvortes Enhed, dem enede hun i Ånden, da det gjaldt, at sætte Nordens Grændse fast mod Tydskerne.

Men viser Historien os Danmarks Folkeånd i Skikkelse af Dronning Thyra, så er der en anden Dronning, om hvem vi med Rette kan sige, at den Genius, der er over det hele Norden, over de tre Stammer, der randt af én Rod, vandt synlig Skikkelse i hende: *Margarethe Valdemarsdatter*. Når da således både Danmarks særlige og Nordens fælles Folkeånd helst vil åbenbare sig som Kvinde, som Dronning, da er det rigtig nok et Spørgsmål, om vi have gjort Ret i at udelukke Kvinden fra Tronfølgen, og om vi tør varsle Held og Hæder over Nordens Fremtid, sålænge dets Kongesønner tage sig Hustruer — i Tydskland. Dronning Thyra og Dronning Margrethe vare fødte herhjemme.

Fra Historien gøre vi et Skridt tilbage till Mythen, til Nordens Gudesagn. Spørger man mig, hvilken af de mange Skikkelser i Valhals Gudekreds jeg vil pege på som den, der fremstiller Danmarks Folkeånd, så svarer jeg med et Kvindenavn. Norges Folkeånd? — et andet Kvindenavn. — Sverrigs? — et tredie. Den storartede Poesi, digtet i Nordens Oldsprog, som vi kalde Asalæren, udmærker sig ikke blot fremfor enhver anden hedensk Gudelære, men også fremfor de fleste — hedenske eller christne — Kulturfolks Digtning ved sin Rigdom på kvindelige Charakterer. Oehlenschläger har sagt, at en Kvinde aldrig kan blive Digter, fordi hun ikke forstår at »skabe» Mænd; med samme Ret kunde man fra Kvindens Standpunkt gøre geldende, at Manden som Digter ikke forstår at »skabe» Kvinder. Han forstår at tegne

Kvinden, det vil sige: Kvindelighedens Ideal, et himmelsk Væsen, hvori det neppø er muligt at opdage et eneste Glimt af Synd, og han forstår også ret godt at tegne Vrængbilledet: Djævelen i Kvindeskikkelse; men *Kvinder*, som de leve og ånde her på Jorden, »indviklede i Modsætningen mellem Ideal og Karrikatur», Kvinder; hver med sin Eiendommelighed og indbyrdes ligeså forskellige som Mændene, dem forstå de færreste Digtere og de færreste Mænd sig på; de ville kun høre Tale om én kvindelig Karakter som om én kvindelig Livsopgave. Nordens Digtere have imidlertid vist, at de havde mere Forstand også på den kvindelige Side af Menneskelivet end andre Folks; især er der en af dem, hvorom dette gælder i fortrinlig Grad: *Ingemann*, som det derfor også er sagt om, att han havde en kvindelig Ånd, at han var, åndelig talt, ikke en Skjald, men en Skjaldinde. Men Nordens Digtere havde, som sagt, deres Forbillede i Mythedigtningen.

Det er et betegnende og — jeg kunde gerne sige — kvindeligt Træk hos Nordboerne, at de ikke sætte deres egen Yndlingsgud, deres egen Folkeånd, på Tronen i Åndeverdenen. Som Guden over alle Guder ærede de den Unævnelige, Himmels og Jordens Skaber, den sande Gud, om hvem de dog egenlig ikke vidste Andet eller Mere, end at han havde været virksom i Tidernes Begyndelse og igen vilde træde frem, når Jordens Skikkelse skulde fornyes i Ragnarok, Asalærens Dommedag. Herredømmet over denne Tid og den nærværende Verden havde han ligesom overladt til de timelige Guddomme (c: til Englene) og blandt disse timelige Magter hed den øverste *Odin* (c: *Ånden**), Menneskeånden), en gådefuld Skikkelse forresten; thi der forekommer i Odinsmytherne Træk, der minde om Slægtens Stamfader og Syndefald, blandede med Træk, der se ud som messianske Spådomme. Under ham stod med de andre Aser også *Thor*, der vistnok havde de fleste Templer og de fleste Dyrkere, de tre Folks fælles Yndlingsgud, *Nordens Ånd*, der altså i Gudelæren træder frem som Mand. Men Folkens særegne Eiendommeligheder, det rent Danske, det rent Norske og det rent Svenske, har jeg fundet udtrykt i Mytherne ved de tre Kvinder: *Freja*, *Frigg* og *Ydun*, om hvem det også hedder, at de hørte til tre forskellige Stammer: Vanernes, Asernes og Alfernes.

*) Dette må dog ikke opfattes som *navnets* udtydning.

Lad os tale om Ydun först. Hun er af Alfernes Slægt, det vil sige: hun er fortrolig med Skovnaturen og med Söernes og Elvenes Poesi. Fra Yggdrasil faldt hun ned ved Mimirsbrönden, hedder det, og Mimirsbrönden betyder nok her Historiens Viisdomskilde. Men Odin, der ventede af hende at höre Nyt om Tidens Löb og Verdens Ende, sendte tre Bejlere til hende: Loke, Hejmdal og Brage — hun havde altså Valget mellem den listige Klögt, den kolde beregnende, men ærlige Forstand — (Hejmdals Navn forklares undertiden som: Jorddeleren, Landmåleren) — og Digtningens Tankeflugt; hun valgte den sidste, og da hun kom til Valhal som Brages Hustru, blev hun den, der med sine foryngende Æbler vedligeholdte Gudernes timelige Udödelighed. Er ikke Ydun et Billede på den svenske Folkeånd, som den endnu viser sig og altid har vist sig levende i Folket? — Der er et Valg mellem Loke, Hejmdal og Brage, der er et Anlæg både til Forslagenhed og til Dygtighed på ethvertsomhelst praktisk Område; men först og sidst er der en Romantik, et digterisk Anströg over hele Nationen, og der er den Kraft, der forynger og i timelig Forstand udödeliggör Heltene, i Sverrigs blomstrände Historie-skrivning, — for ikke at tale om, hver tidt foryngende og forfriskende Kræfter er strömmede ud over Verden fra det höje Nord og ikke mindst fra Sverige.

Om Frigg, Asernes Dronning, hedder det, at hun véd alle Ting, *men hun tier*. Hun er ingen blomstrende skön og ung Kvinde; men det er jo heller ikke ved noget ungdommeligt Træk, at det tause norske Folk udmærker sig, det tause norske Folk, som imidlertid, når det taler — og det har just nu begyndt at tale gennem sine Digttere — röber, at det har trængt dybest ind i den nordiske Folkeånds Hemmeligheder.

Freja hedder oprindelig Frej, og det er vel for at kende hende fra Broderen af samme Navn, at man har föjet et a til. Men dette Södskendepar har ikke blot *et* Navn, det har også en så bestemt Slægtlighed, at vi egentlig slet ikke bör skille Sösteren og Broderen ad; de höre sammen, de dele Tronen, de er lige danske begge To. Om Broderen hedder det, at han er god at påkalde for Fred og Frugtbarhed og gode Aringer; han er mild, han har ikke stort Lov för sit Heltemod, men hvad han elsker, det forsvarer han; han gör ingen

Mø eller Moder Fortræd; hans Lyst er at løse de Lænkebundne; men desværre: han har af Kærlighed til en dejlig Jettekvinde offret sit gode Sværd, der var så kunstig gjort, at det selv fløj af Balgen, når det lugtede Jetteblod. Om Søstren vide vi, at hun er Hjertets udödelige Magt; hun samler om sig alle de Trofaste; hun er gavmild og sparer ikke sit kosteligste Eje, sin Fjederham, når det gælder at bringe Thors Hammer tilbage; hun er ung og dejlig; men hun er Enke —

»Hver Morgen hendes Öje
 Man ser i Tårer stå;
 De falde fra det Høje
 Som Dug på Blomster små*);

hun vil ikke glemme sin første Kærlighed, og da det forlanges af hende, at hun skal blive en Jettes Hustru, svulmer hendes Hjerte af Harm, så det gyldne Brystsmykke brister. Disse Træk behöve ingen Udlæggelse; det forstå vi Alle, at vort Folk er af Naturen mildt og fredsælt — desværre kende vi kun altfor godt Vrængbilledet af denne Mildhed og Fredsommelighed; det forstå vi også, at Danmark sidder som en sorgende Enke efter fordums Lykke og Herlighed, og at, om vi end, forblindede af en skuffende Dröm fra et indbildt Herskersæde, have tabt det Klarsyn, der för advarede os mod enhver Indrömmelse til Tydskerjetten (Sværdet, der selv fløj af Balgen) så kunne vi dog ikke höre Tale om en unaturlig Forbindelse med Fjenden dernede, uden at Folkehjertet svulmer af Harm ved Tanken derom.

Pauline Worm.

XXXI. FINLANDS KULTURUTVECKLING EFTER SKILJMESSAN FRÅN SVERIGE.

(På Red:ns begäran meddeladt efter några föredrag, hållna vid en badort i det vestra Sverige, af W. L.)

Till följd af de händelser, för hvilka Finland under åren 1808—09 varit en skådeplats, hade äldre än sexhundraåriga band brustit. Lik en gren, lösryckt af stormen, hade detta land afskiljts från det forna moderlandet och kastats i nya

*) Oehlenschläger.

förhållanden. Egde grenen tillräcklig lifskraft att slå nya rötter, skjuta nya skott och blommor? Var Finland förmöget af en egen, sjelfständig kulturutveckling? Den frågan måste tränga sig på en hvar af dess söner, hvilken riktade blicken bortom den flyende dagen. Endast framtiden kunde härpå gifva ett svar.

Under tiden närmast efter krigets slut rådde en dödstystnad inom landet och dess litteratur. Men lifsvilkoren saknades icke. Finlands folk hade nyss slutat en ärofull, om än olycklig strid. Frukten deraf var dess å Borgå landtdag städfästade författning och erhållna försäkran om bibehållandet af den lutherska religionen och de institutioner, inom hvilka Finlands folk under århundraden lefvat och bildats. Huru härvid tillgick vilja vi i korthet antyda.

Den första för Finlands öde betydelsefulla tilldragelsen efter krigets slut var afsändandet af en med många svårigheter tillvägabragt deputation af finske män till St: Petersburg, för att uttala folkets önsknings med afseende på Finlands författning och framtida ställning.

Vid företrädet inför kejsaren kallar sig deputationen *»medlemmar af en fri, men lagbunden nation, mindre känd genom förvånande bedrifter, än namnkunnig för den trohet och tillgifvenhet, den i alla tidskiften visat dess lagliga öfverhet»*. Deputationen uttrycker vidare folkets tacksamhet för den af kejsaren gifna försäkran om bibehållande af dess gamla rättigheter och lagar, samt för de åtgärder, hvilka åsyftade att mildra olyckorna af ett långvarigt krig, *»detta nationens plågoris»*, m. m.

I det vid samma tillfälle inför kejsaren framlagda underdåniga memorial redogör deputationen för Finlands gamla författning, synnerligen med afseende på utväljandet af Rikets Ständer, hvilka senare, jemte Regeringen, af ålder bildat den lagstiftande makten i landet; erinrar att deputationen, enär den ej i enlighet härmed blifvit vald, ej kunde anse sig som folkets fullmäktige, och således icke yttra sig öfver ämnen, som endast tillkommo Rikets Ständer att afgöra, hvaremot den vore så villig som skyldig att lemna alla nödiga upplysningar rörande ekonomiska angelägenheter m. m. Memorialet slutar med en underdånig häntydning på vigten af att sammankalla de finska ständerna *»för att inhemta nationens röst i de ämnen, som röra allas väl och gemensamma bästa»*.

I en offentlig skrifvelse af generalguvernören för Finland, baron Sprengtporten, erkändes riktigheten af deputationens anmärkningar och utlofvades sammankallandet af en landtdag i Borgå, till en borgen för den nye regentens omvårdnad om de finska lagarnes sjelfbestånd. Härvid erinras att den finska nationen, under föreningen med Sverige, i sekler varit i mistning af den förmån, som härmed skänktes densamma af dess nye regent; hvarjemte deputationen uppmanas att lemna alla upplysningar rörande landets närvarande belägenhet, på det den måtte kunna i möjligaste måtto lindras, samt att uppgifva de ämnen, uti hvilka den önskar att kejsarens godhet kunde komma hans nye undersåter till hjälp.

Redan den 1:sta Februari 1809 sammankallades också i Borgå den utlofvade landtdagen, hvarvid Finlands blifvande statskick bestämdes genom en högtidlig föreningsakt mellan landets nye regent och ständer *).

Landets styrelse hade sålunda blifvit ordnad och hvarje

*) Finland styres, efter skiljsmessen från Sverige, af Rysslands Kejsare, såsom Finlands Storfurste, enligt sina till största delen från tiden för det svenska väldet ärfda grundlagar. Lagstiftningen tillhör alltså landets regent och ständer gemensamt och utöfas å allmän landtdag, hvars sammankallande ankommer på regenten. Beträffande ekonomiska, administrativa och politiförhållanden eger han likväl, utan ständernas hörande, påbjuda och stadga det, som för landet befinnes nödigt eller nyttigt, samt med förut besvuren lagöfverensstämmelse.

Högsta styrelseverket inom Finland är dess *Senat*, hvars vidsträckta befogenhet utöfas i kejsarens namn, samt omfattar både rättsvård och förvaltning. Dess syftemål är, enligt reglementet, att de särskilda embetsmauna-verkningskretsarne i landets provinser skola ega en föreningspunkt eller öfverstyrelse, som har att leda dem, bibehålla sammanstämmighet i grundsatser, gifva lagarne styrka och verksamhet, vaka öfver rättvisans skipande, samt meddela en förmånlig rörelsekraft till främjande af allmän upplysning och idoghet.

Senatens Ordförande är Finlands Generalguvernör, hvilken tilika är Chef för Finlands civila styrelse och eger att framför allt vaka deröfver att allmänna lugnet och säkerheten bibehålles, regentens bud och förordningar noga efterlefas, äfvensom landets inbyggare skyddas med lag, till alla sina fri- och rättigheter. Generalguvernören biträdes i sina embetsförrättningar af Prokuratorn i Senaten.

Hvad för öfrigt under Senaten lydande embetsverk och myndigheter vidkommer, hafva de till det allra mesta bibehållits sådana de under tiden före 1808 voro.

dess medborgare förvissad att hans person och egendom fortfarande stodo under de egna lagarnes hägn. Att bevara dessa lagar, att för bibehållande af de skandinaviska institutionerna vinna nya garantier, derom måste man framför allt bemöda sig. I detta syfte verkade Finlands aristokrati, hvilken ledningen af landets angelägenheter under de första årtiondena efter 1809 var anförtrodd.

Var folkets framtid dermed tryggad? Och hurudant var tillståndet inom landet, ifall vi från institutionerna vända blicken till människorna? En liten krets af bildade personer, spridda kring landet, omgafs af en folkmassa, som på sitt språk väl egde bibeln, psalmboken och några andra religiösa skrifter, men derutöfver få eller inga böcker, hvilka i någon mån kunnat göra denna massa förtrolig med tidens bildning. Hvad skulle det blifva af Finland under sådana förhållanden? Betraktade man tillståndet i närbelägna länder, kunde ögat dröja vid Östersjöprovinserna; riktades det mot fjerran belägna länder, stannade blicken måhända vid China. Faran af det finska folkets stillastående och försöfning låg nära till hands och dermed vissheten att försvinna ur kulturfolkens antal. Faran afvärjdes af *Finlands universitet*.

Under det undervisningen här tyst och jemnt fortgått, hade man ej försummat att hålla blickarne fästade på de händelser, som timade i Europa, och att göra sig förtrolig med de idéer, hvilka arbetade sig fram i verlden. Tiden var rik på väckande idéer och stora händelser. Från Guadalquivirs till Volgas stränder reste sig folken, för att afskudda sig Napoleon I:s välde, och denna strid kallade deras mest fördolda krafter till lif. Äfven de nationer, hvilka af denna strid mindre berörts, hade af tidens händelser blifvit väckta att utransaka sitt eget inre och lära känna sig sjelf.

Om Sverige säger Geijer i sin »Berättelse om Göthiska Förbundets stiftelse (1811) och verksamhet»: »Fäderneslandet hade nyss stått på branten af undergång och hade i detta ögonblick blifvit dyrbarare för alla sina söner. Dess öde var ännu oafgjordt, dess räddning tvifvelaktig. Det sökte ett stöd äfven i sina minnen, och svenska hjertan voro stämnda mer än förr att lyssna äfven till det halft förglömda äldsta, som talade om nordisk kraft och ära.»

Man behöfver endast förändra uttrycket *svenska hjertan* till *finska* och Geijers yttrande kan gälla som uttryck för

känslorna och tänkesätten vid Finlands högskola efter skiljmessan från Sverige, sådana de, allteftersom tiden led, framträdde i handling. Äfven här vändes blickarne vid åtanken på fäderneslandets framtid till dess forntid och man började lyssna till dess halft förglömda äldsta minnen. Facklan, som skulle belysa denna forntid, var redan tänd af Porthan och knappt hade den fallit ur hans för alltid domnade hand, innan den upptogs af hans lärjungar, för att vägleda dem på den af honom utstakade banan till finsk historie- och språkforskning. En kort skildring af desse mäns lif och verksamhet torde sålunda gifva den bästa föreställningen om arten af det finska kulturarbetet, under tiden närmast efter skiljmessan från Sverige.

Porthans närmaste lärjunge och efterföljare i finsk historieforskning var *Jacob Tengström*.

Långt afsides från världens glans och prakt stod det enkla hem, i hvilket denne Finlands förste erkebiskop såg dagen. Han föddes den 4:de Dec. 1755 i Gamla Karleby i Österbotten, der hans fader var sockneadjunkt och pedagog. Tengström förlorade sin far redan vid elfva års ålder, kort efter det han af sina föräldrar blifvit ledsagad till trivialskolan i Wasa. Nu såg det mörkt ut med skolgång och framtid. Båda betryggades dock genom anhörigas hjälp och framför allt genom en rikt begåfvad moders kärlek. Om denna moder, Maria Chydenius, hvilken hade att finna utvägar ej blott för sin äldste son, Jakobs, utan derjemte för fyra yngre barns bergning och uppfostran, säger en af Tengströms lefnadstecknare, att hon bidrog mer än vanligt till sin sons uppfostran och undervisning, samt bildade — ej oförtjent att ställas i bredd med den romerska Cornelia — sonens så förstånd som hjerta. Dessa ord förekomma i ett åminnelsetal öfver Tengström.

I ett annat heter det: »Jag skulle vid detta tillfälle vilja yttra en tanke, kanske mindre passande än sann — en tanke, som måhända innehåller nyckeln till den helgedom, hvarifrån hvarje människas sanna lycka utgår. Jag har trott mig finna, att vår framtids öde till stor del hvilat i en kristligt sinnad moders händer. Hon bygger upp det huset der Guds Ande skall bo. Hon utsår det frö och vårdar den planta, som, en gång mognad, skall bära dygdens, sanningens och kärlekens frukter. Derföre skall också ingen, som

under lifvets stormar förmår rädda sitt hjertas frid, kunna uppfatta höjden af sin lycka, utan att med en välsignelse öfver sin moder erinra sig de tider af oskuld, då hon gjorde Gud kär för hans hjerta. Det var också ifrån den moderliga kärlekens heliga källa, som Erkebiskop Tengström hemtade sin första lifskraft, hvaraf ännu minnet spridde ett gladt ljus öfver hans lefnads afton.»

Det understöd, som af anhöriga räcktes, kunde ej vara större, än att den unge Tengström endast under ständiga umbäranden, ständig strid mot fattigdom och många afbrott i sina studier kunde fortsätta desamma, tills han 1778 erhöll anställning såsom docent i sedolära vid akademien i Åbo. Men äfven nu afbröts hans nya verksamhet, i det han för fortfarande ekonomiskt betryck måste antaga en enskild lärarebefattning i Sveriges hufvudstad. »Här på hafvets andra sida mötte honom nya föremål, för lifvet inflytelserika; här infördes han i valda umgängeskretsar; här knöt han vänskapsförbindelser, för hjertat ljufva, för vetandets utvidgning, för det unga snillets utflygt af vigt.»

Annat kunde väl ej heller förhållandet blifva under en tid, då Gustaf III, omgifven af alla sina store män, gaf väckelse till en allsidig andlig verksamhet. Betydelsefull framför allt blef Tengströms bekantskap med häfdaforskaren Schönberg, hvilken omfattade honom med synnerlig välvilja och vänskap, samt utöfvade ett kraftigt inflytande på riktningen af hans studier och framtida författareverksamhet.

Efter tre års frånvaro återsåg Tengström den finska fosterjorden och tillträdde sin lärarebefattning vid Åbo akademi, der han sedan, 1790, vid trettiofyra års ålder, blef theologie-professor.

Såsom akademisk lärare utmärkte sig Tengström genom grundlig och sjelfständig behandling af sitt ämne, äfvensom genom sitt intagande föredrag. Hans verksamhet för upplysningen i landet inskränkte sig likväl ej härtill; äfven såsom författare gjorde han sig känd. Den bana han i detta afseende beträdde hade blifvit bestämd af Porthan, hvars föreläsningar han redan såsom ung student ifrigt besökte och hvars kärlek till fosterlandets häfder och outtröttliga bemödanden att framdraga dessa i ljuset manade till efterföljd. Här af åter ett likartadt arbete och det fastaste vänskapsband emellan läraren och lärjungen. Men om ock

Tengströms förnämsta författareverksamhet var historieforskarens, var det dock ej såsom häfdatecknare, utan som skald och esthetiker, han först framträdde för allmänheten. Så erhöill han bland annat den svenska vitterhetsakademiens stora pris för tvenne afhandlingar, af hvilka den ena utgjorde ett svar på frågan: »*Om intet folkslag härtills gjort, är det väl troligt, att någon nation hädanefter gör några lyckliga framsteg i vitterhetsöfningar, utan att känna de gamla Grekers och Romares originalskrifter?*» Tengström sökte deri bevisa den klassiska litteraturens *umbärlighet*, och ehuru denna åsigt ogillades af vitterhetsakademien tilldömdes honom dock priset för framställningens öfvervägande förtjenst. Eget nog förkastade Tengström på äldre dagar sjelf denna sin ungdomsåsigt.

Den andra skriften, innehållande en afhandling om svenska sjömakten i äldre tider, var den första synliga frukten af Tengströms häfdaforskning. Denna afhandling efterföljdes af åtskilliga minnesteckningar, deribland en öfver biskop Rothovius, hvori skildras hvad denne man, såsom biskop i Åbo på 1600-talet, verkat för bildningen i Finland. Likaledes utgaf han en skrift: »*Om de forna finnarnes sällskapsnöjen och tidsfördrif*». År 1803 blef han, såsom biskop i Åbo, förflyttad till en plats, på hvilken han kunde utveckla hela mångsidigheten af sitt snille och verka i de mest olika riktningar.

Ungdomens bildning hade städse varit föremål för Tengströms varmaste omsorg och denna omsorg sträckte sig ej blott till de i ålder mera framskridne, utan äfven till barnen, för hvilka han sammanskref flere skrifter. Samma omvårdnad om bildningen ådagalade han äfven under utöfningen af sitt biskopsembete, hvarvid han framför allt vinnlade sig om skolornas förbättring och bildandet af värdiga lärare i församlingarne, för hvilket ändamål ett pedagogiskt och theologiskt seminarium vid universitetet inrättades. Hos stiftets presterskap sökte han ingjuta en stark pligtkänsla, sjelf föregående med det bästa exempel af sträng verksamhet. Den ordning, han öfverallt skapade, var ett uttryck af hans egen ordnande ande. Universitetets varma förespråkare var han ock hos landets nya herrskare och utverkade åt detsamma rikare anslag, hvarigenom en större verksamhet vid landets högsta läroanstalt blef möjlig.

Under dessa olikartade sysselsättningar slumrade dock icke Tengströms egen vetenskapliga verksamhet. Den var fortfarande riktad på forskning i fäderneslandets historia och visade frukter i värderika arbeten, såsom: »Handlingar till upplysning i Finlands kyrkohistoria», m. fl. Sålunda fortfor Tengström att arbeta i fosterlandets och vetenskapens tjänst, tills kort före sin död, den 26:te December 1832.

Utom de utmärkelser, Tengström erhöll genom befordringarne till de af honom innehafda embeten, rönste han många bevis på sina medborgares och regenters förtroende. Så utsågs han t. ex. vid Borgå landtdag, 1809, till talman för presteståndet och ordförande i den komité, som skulle utarbета förslag till en »regeringsconseille» för Finland. Och när, år 1817, minnet af Luthers reformation firades och Åbo stift erhöll namn af erkestift i Finland, blef Tengström, såsom erkebiskop, finska presteståndets högsta öfverhufvud och styresman.

I det enskildta lifvet var Tengström glad, öppen och meddelsam, samt sökte i umgängeslifvet införa en taktfull samtalston, sådan den anstår en sann bildning. Han värderade de sköna konsterna, såsom förädlade och beredande en högre själsnjutning. Öfverallt omgaf trefnaden hans person, äfven der hans upphöjda plats fordrade allvar och vördnad. Med den glada uppsyn, som städse sågs målad i hans ansigte, förenade han alltid någonting imponerande, som gjorde honom både älskad och vördad.

Hufvuddragen i hans lynne och tänkesätt voro menniskokärlek och oegennyttia. »Det visade sig i hela hans själsriktning,» yttrar en af hans lefnadstecknare, »att han, ehuru mer än någon hemmastadd i det praktiska lifvets angelägenheter, dock egentligen brann för det högre, ideela, och med ett grekiskt sinne blott för det lofvärda föraktade all annan vinning.»

Erkebiskop Tengströms forskningar i fäderneslandets historia fortsattes värdigt af hans brorson *Johan Jakob Tengström*, hvilken i sina minnesteckningar öfver de båda Geze-lierna gifvit en god skildring af de första försöken till kyrkoskickets och folkundervisningens ordnande i Finland och huru allt detta åter gick under i »stora ofredens» lågor och blodbad. Bland de öfriga arbeten han utgaf nämna vi företrädesvis hans biografiska anteckningar öfver Åbo universitets

lärare, ett arbete, som i korthet skildrar Åbo akademis inre förhållanden och litterära lif, ända ifrån 1640, och som utgör en oundgänglig hjälpreda för hvar och en, som vill skaffa sig en ungefärlig föreställning om hela landets litterära förhållanden på olika tider. Ett värderikt arbete är likaså »Finland och Finska lagöfversättningar», hvilket efter författarens död blifvit i våra dagar utgifvet.

J. J. Tengström, som var född 1787 i Gamla Karleby, utnämndes 1827 till professor i filosofien. Samma år blef universitetet jemte hela Åbo stad lågornas rof och återuppstod i Helsingfors. Här fortsatte Tengström sin lärareverksamhet ännu i många år, och dog slutligen 11 April 1858.

»Han var (dessa ord lästes några dagar efter Tengströms död i Helsingfors' Tidningar) en af de tysta krafterna, som, medan de föga synas, outtröttligt, redligt och varmt arbeta för ett folks kultur. Professor Tengström var derjemte rik på ett sätt, som få ha varit det; knappt någon finsk man har haft så mycket att förlora som han — och förlorat det, Han såg den älskade, första maken, den ende, rikt begåfvade, hoppfulla sonen, Robert Tengström, den evigt minnesvärde svärsonen Mathias Castrén, och den högt saknade andre svärsonen Herrman Kellgren *), den ena efter den andra nedstiga i grafven. Han bar allt detta tåligt och tyst, omgifven af sin andra makas och tre döttrars kärlek; men när slutligen äfven en af de återstående lemnade lifvet, så blef det för mycket för den åldrige fadrens brutna kraft, och han gick att återfinna de saknade, — gick ur lifvet vördad och älskad af alla, som kände honom.»

(Forts.)

XXXII. QVINNAN OCH DE NÖDLIDANDE.

Af alla »dagens brännande frågor» är väl den om fattigvårdens förnuftiga ordnande en af de mest svårlösta. Särskildt utgör den frivilliga, genom qvinliga föreningar utöfvade välgörenheten föremål för häftiga meningsstrider.

»I gifven för mycket!» säges det från ett håll. »Allmosan föder endast lättja och tanklöshet.»

»I gifven för litet!» heter det från ett annat; »hvad förslår en utdelning af ett par rdr åt hushåll om 5 à 6 perso-

*) Om dessa män skall framdeles talas.

ner? Hjelpen de nödställde! men hjälpen dem så att det förslår!»

»I gifven oförnuftigt och utan tillräcklig undersökning!» ropas det från ett tredje håll; »den som genom högljudda klagomål förstår att beveka ert hjerta erhåller ofta oförtjent hjälp, medan den i tysthet kämpande och lidande får ohulpen försmäkta.»

»Gifven arbete, ju mera desto bättre, men aldrig penningar!» förmanar en fjerde, under det en femte förklarar att ingenting är förderfligare än den, genom fruntimmersföreningar framkallade, *konstlade* arbetsförtjensten, hvilken afleder de naturliga förvärfskällorna från de sjelfmant arbetsökande. »På detta sätt,» heter det, »uppammen I ju sjelfva den hjälplöshet, hvars häfvande borde utgöra er förnämsta uppgift.»

Men det är icke allenast hos den utanför stående, ofta blott efter skenet eller efter enstaka oundvikliga misstag dömande åskådaren, som tvifvel börjat uppstå rörande ändamålsenligheten af fruntimmersföreningarnes verksamhet; äfven »de glada gifvarne» sjelfva känna sig stundom gripna af ett aggande tvifvel, en smygande misstro, hvars kylande och förlamande inflytande endast af den varmaste menniskokärlek, den outröttligaste pligttrohet kunna bekämpas.

Under sådana förhållanden tro vi det böra vara nyttigt för nordens qvinnor, att söka lära af hvarandra och under ömsesidiga jemförelser och samfäldt aktgifvande på de rörelser, som föregå på samhällets djup, bereda sig för en välgörenhet, i full öfverensstämmelse med tidens kraf.

Till inledning af ett sådant jemförande sjelfstudium vilja vi här meddela en kort framställning af dem bland våra välgörenhetsföreningar, som synas mest betecknande för olikheterna i den nordiska folkkaraktern, nemligen: »*Den kvinnelige Plejeforening i Kjøbenhavn,*» »*Den allmänna skyddsföreningen i Stockholm,*» »*Den norska Foreningen for Fremme af kvindelig Haandverksdrift**)» samt »*Fruntimmersföreningen i Helsingfors,*» hvarefter vi skola söka sammanknyta de olika skildringarne med några korta jemförelser, samt

*) Till den utförliga skildring vi redan i en föregående årgång af vår tidskrift gifvit af denna förening skola vi framdeles bifoga en öfversigt af dess senaste verksamhet.

tillägga några antydningar rörande riktningen af det framtida arbetet.

Här göra vi början med en framställning af den danska föreningen, hvartill vi genom ett af Hr Fredrik Bajer benäget meddeladt »historisk udkast», erhållit rikliga källor.

1.

Den kvindelige Plejeforening i Kjöbenhavn.

»Förstkommende 6:te Oktober,» berättar vår sagesman, »vil Kjöbenhavns »kvindelige plejeforening» kunne höjtide 25-årsdagen for sin stiftelse, og dens ædle stifterinde, Danmarks høje enke-dronning, vil med glad tilfredsstillelse kunne se tilbage på det værk, som har trivets så godt under hendes hænder og i fjerdedelen af et hundredår udbredt så megen velsignelse.»

Det var nemligen efter en vistelse i Hamburg, der hon lärt känna Amalia Sieveking och den af henne upprättade föreningen för fattiga sjuklingars vård, som den för sitt varma hjerta och ädla sinne så högt älskade Drottning Carolina Amalia, den 6:te Oktober 1843, stiftade Kjöbenhavns Plejeforening, dervid biträdd med råd och dåd af Fräulein Sieveking, som för detta ändamål infunnit sig i den danska hufvudstaden. Enligt de antagna stadgarne skulle föreningens arbetande ledamöter personligen sätta sig i beröring med de fattiga och bland dessa främst de sjuka, för att, så vidt möjligt var, bispringa dem både i lekamligt och andeligt hänseende. Hjelpen skulle företrädesvis gifvas under form af passande föda samt tillfälle till arbetsförtjenst. Hvarje medlem skulle förbinda sig att besöka minst tvenne familjer i veckan, hvarjemte allmän sammankomst för ömsesidiga meddelanden och öfverläggningar skulle hållas en gång hvarje vecka. För öfrigt skulle man på det nogaste ställa sig hrr läkares och presters råd till efterrättelse. Samma stadgar gälla med några få förändringar ännu i dag.

För att sätta det vackra företaget i gång tecknades inom kort betydliga bidrag, synnerligast af det danska kungahuset. Vanskligare var det att finna en lämplig föreståndarinna, samt villiga arbetande ledamöter. Tack vare den vidsträckta välgörenhet, drottningen redan länge öfvat, och hvilken satt henne i beröring med likstämda personer, var dock äfven denna svårighet snart besegrad, i det kammarherrinnan Rosenørn (född Wormskjöld) åtog sig före-

ståndarskapet och ett antal af nära trettio damer, de flesta tillhörande hofvet och de högsta samhällskretsarne, erbjödo sig att såsom föreningens arbetande medlemmar uppsöka »samhällets olycksbarn» i deras usla boningar. Nu fattades endast en sekreterare, hvilken, jemte räkenkaperna, äfven skulle föra anteckningar öfver de vid veckosammankomsterna meddelade berättelserna rörande besöken hos de fattiga, och sålunda samla hufvuddragen af föreningens erfarenhet, till ledning för dess framtida verksamhet. Bland dem, som innehaft denna ingalunda lätta befattning, intager den för våra läsare redan väl bekantå Sille Beyer ett framstående rum.

»Föreningens årlige beretninger,» säger Hr Bajer, »er en guldgrube för alle ædle og fromme kvinder, som ønsker at virke i lignende retning.»

Bästa sättet att lära känna föreningens ädla verksamhet är också att, med ledning af dessa berättelser, följa en och annan af föreningens medlemmar på hennes mödosamma vandring

»op ad smudsige, undertiden faldefærdige trapper, ind i lave, uhyggelige, mørke, fuktige boliger, stundom fyldte med uren og stinkende luft, hvor sindet og synet såres ved billedet af sygdom, jammer og lidelser!»

Redan anblicken af detta yttre elände måste göra ett djupt intryck på de besökandes finkänsliga sinnen, och hvad är dock detta mot den andeliga nöd, som så ofta följer den materiella i spåren. Så t. ex. berättar fru M., huru hon vid besöket hos en stackars hustru, som nyss blifvit enka,

»fandt hende ej alene bedrøvet, men stum fortvivlet. Jeg søgte,» heter det i berättelsen, »at lede hendes tanker til evigheden; da brast hun i lydelig gråd og fortalte omsider at en kone, som bode der i huset, havde spottet hendes tro og sagt, at de døde vare døde for evig.»

Fru M. sökte nu öfverbevisa henne om det dåraktiga och syndiga i ett dylikt påstående och lemnade henne ej förr än hon

»ved kristelig tro fick mod til at bære sit tab og leve for sine børn.»

Men icke blott vantro, äfven öfvertro har föreningen att bekämpa, såsom då en af hennes skyddslingar begaf sig till S:t Helenas källa, vid norra kusten af Seeland, för att, enligt folktron, midsommarnatten på slaget klockan tolf, bada sig

frisk i dess undergörande vatten, men hemkom sjukare än någonsin.

Hårt måste det äfven vara då patienterna afvika från gifna föreskrifter, eller tillägga andra af egen uppfinning, såsom då en liten tyfuspatient af sin moder trakterades med »Äbler og Blodpølse til en lille Vederkvægelse!»

Årsberättelserna öfverflöda af dylika sorglustiga uppträden, skildrade med den godmodiga humor, som är danskarnes egen. Så t. ex. omtalas huru den på sjukbesök stadda fröken C., efter en sakta knackning på dörren och en vänlig förfrågan om det var der madam N. N. bodde, fick till svar ett barskt: *»min kone er frue;»* hur hon sedan, under samtalet med den lidande hustrun, afbröts af ett ännu barskare: *»skal min kone tages i forhør?»* och hur hon slutligen, då stolen, på hvilken hon satt, gick sönder och hon sjönk i golfvat, helsades med ett hånfyllt: *»nå! der ha vi jo den hele komedie!»* Gripnen af en obetvinglig skrattlust, hejdar sig dock vår godhertade fröken vid åsynen af det smärtsamma uttrycket i den sjukas anlete, skingrar med ett gladt skämt åskmolnet på husfadrens panna, framlockar ett svagt leende på sjuklingens läppar och lemnar slutligen familjen med löfte att återkomma med en ny stol till ersättning för den gamla.

En annan gång införes läsaren till den gamla sjukliga enkan, som mottager de inträdande med en så gammaldags sirlig helsning, och har så brådtom att omtala hur hon i sin ungdom, för omkring ett halft sekel sedan, var *»noget ved hoffet»* och ännu med stolthet erinrar sig *sin presentationsdag*, då hon blef antagen som kammarjungfru hos en hoffröken; hur hon aldrig kan betrakta sitt äktenskap med en simpel handtverksmästare annat än som *en ren mésalliance*, men hur hon vid ålderdomens annalkande måste *»foretrække den simple, men sikre livsstilling»* framför en högre och ärofullare etc.

Dessa äro dock jemförelsevis ljusbilder i den vexlande tafan. Mörkare falla skuggorna kring gestalten af den 85-åriga *pæne, gamle kone med det belevne og dog så beskedne væsen*, hvilken presenterar sig såsom kusin till en af Napoleons berömdaste generaler och enka efter en *maitre d'armes* i franska arméen, hvilken senare hon, förklädd till marketenterska, beledsagat under det ryska fälttåget, derunder hon varit ögonvittne till Moskvas brand, deltagit i det o-

lyckliga återtåget, förlorat mannen, och sjelf blott genom ett underverk undsluppit döden, derefter vunnit och återigen genom de besynnerligaste ödets nycker förlorat ett stort arf m. m., som vid närmare efterforskning befinnes vara från början till slut en ren dikt, uppspunnen för att skyla skammen af ett lättsinnigt och utsväfvande lif.

Men låtom oss återvända från skuggorna till ljuset, i det vi med fru M. inträda hos Plejeforeningens bästa spinnerska.

»Også i denne bolig er fattigdom tilstæde, og dog: hvor hyggelig og net er ikke den lille venlige stue, hvor rent og ordenligt det simple bohave og den tarvelige klædedragt, hvor muntert snurrer ikke konens rok, medens hun flittig trækker den fine tråd, og derhos med megen tungfærdighed, snart med smil snart under tårer, underholder os om, hvad der kan ligge hende på hjærte. Imidlertid sidder den smukke gamle mand stille og venlig i sin stol. Han har i 9 år været aldeles lam. Hendes venlige og opmuntrende omgang forsøder den værkbrudnes liv, og at skilles fra hende vilde være det tungeste der kunde møde ham. Men også hun vilde være utrøstelig, hvis døden berøvede hende den gamle ægtefælle, hvem hun er så inderlig hengiven, og hvis velvære i så mange år har været hendes livs opgave.»

Att föreningen också i moraliskt afseende utöfvar ett välgörande inflytande öfver sina skyddslingar, röjer sig i berättelsen om den fattiga hustrun, som, tillrådd af en grannqvinna att med stöd af en osann uppgift om sina lefnadsförhållanden söka hyreshjelp af en understödsfond, följde rådet och erhöill hjälpen. Men *»rigsdaleren hun fik tyngede med blyvægt i hendes lomme»*. Nästa morgon infann hon sig hos en af föreningens medlemmar, som visat henne mycken godhet, bekände sitt bedrägeri och frågade henne hur hon skulle kunna godtgöra det.

»For Guds skyld,» svarade den tillfrågade, »bring rigsdaleren tilbage; tillstå den, af hvem De modtog den, hvorledes De har handlet, og bed om tilgivelse derfor, ligesom vi håbe, Gud vil tilgive Dem, fordi De så bittert har angret Deres synd.»

Enkan skyndade att följa rådet och den som gifvit det erfor en sann glädje af att ha kunnat medverka till en felande likes återupprättelse.

Men icke nog härmed! icke nog med den inre glädje och tillfredsställelse man erfar af en väl använd timma el-

ler en i rättan tid gifven förmaning! Också en annan lön skördar välgöraren, i det han ofta mottager lika mycket godt som han gifver. Det finnes fattiga hem, säger föreningens krönikeskrifvare,

»hvor der for den besøgende er lærdom og opbyggelse at finde. For eksempel på det lille tagkammer, hvor den gamle, gigtsvage pige sidder med sit håndarbejde, hvis nøjagtige udførelse giver hende underholdning og adspredelse i hendes enlighed, medens hun af og til glæder sig over, att en solstråle finder vej til urtepotten i det lille vindue, hvor det friske grønne i denne belysning står som et symbol på den evige godhed, der gennem naturen åbenbarer sig i hver en afkrog og vrå på jorden. Og, når vi høre den fattige beboerindes ord: »Jeg er dog så tilfreds ved, att jeg har sådan et godt lille hjem!» må vi da ikke erkænde nøjsamhedens værd, og tænke på dem, der midt i overdådighed og overflødighed ere i ondt lune over mange oudfyldte begæring; og vi ønske, at de vilde vende deres blik til den knap afmålte solstråle i det lille loftskammer, og at den måtte kunne oplyse deres sind, ligesom plantens i tagvinduet.»

Härmed måste vi lemna Plejeforeningens inre verksamhet, för att kasta en sista blick på dess yttre historia.

Den frågan uppstår då lätt: Hvarifrån får föreningen tillgångar att uträtta så mycket godt? Det är redan nämndt att föreningen från början erhöill rikliga gåfvor af den danska konungafamiljen och främst af den höga stiftarinnan, hvars bidrag uppgått till 800 å 1000 rdr svenskt årligen. Af de senare årens räkenskaper synes äfven att Danmarks unge kronprins egnar Plejeforeningen ett lifligt intresse och likasom bereder sig att taga stiftarinnans outtröttliga omsorg för densamma i arf. Att han härvid kan räkna på, att i sin unga brud erhålla den kärleksfullaste bundsförvandt, derom känna vi oss varmt förvissade.

Jemte de kungliga personernas bidrag lemnas äfven af en mängd andra, dels tillfälliga gåfvor och testamentariska donationer, dels årsafgifter, de senare numera uppgående till ett belopp af 2000 rdr svenskt. Äfven bazarer, konserter och andra förlustelser anordnas esomoftast till föreningens förmån. Till och med från manskap om skeppsbord ha bidrag blifvit föreningen tillsända, stundom med en bifogad önskan »att barnen små, den största andel deraf måtte få». Huru föreningens verksamhet utvidgats, ses af uppgifterna

om det antal familjer, som den under olika år kunnat understödja, t. ex. under det femte året af dess tillvaro 102, under det tionde 213, under det tjugonde 545 etc.

Drottning Carolina Amalia omhuldar fortfarande sin stiftelse med outtröttlig omsorg och samlar hvarje år, d. 6:te Oktober, föreningens ledamöter hos sig på Amalienborg »for at personligen lære at kende dem».

Sedan fru Rosenørn fyllt den svåra uppgiften att ordna och gifva den första riktningen åt föreningens verksamhet, öfvertogs föreståndarskapet af fru *Meinert* samt senare af fru *Warming* och fröken *Meinert*, hvilka alla med det trognaste nit fullgjort sitt värf. Koleraåret 1853 kan väl med skäl kallas föreningens präfoår.

»Det var vel ikke at vente,» säger hr Bajer, »at alle skulde hælde prøven ud). Desmere ros tilkommer de få (Frökenerne *Jensen*, *Bille*, *Good* og senere *Lassen*), som med selve forstanderinden, Fru *Warming*, i spidsen, ej alene gjorde de »sædvanlige plejebesøg», men havde »tifold mer at varetage end ellers». Forstanderinden,» fortfar han, »har omtalt adskillige erfaringer fra den tid, som hun mindes med bevæget sind. En fattig håndværkssven, der længe havde nydt foreningens understøttelse, sendte hende en morgen et brev, der underrettede hende om, at der var brudt kolera ud i det hus, han bode i — for at hun ikke, som sædvanligt, skulde komme til dem. Da hun desuagtet kom nogle timer efter, fremkalte hendes indtrædelse en glæde og overraskelse, som hun ikke kan beskrive. Et andet stæd var et af börnene stillet udenfor døren, og mødte hende der med en lignende underretning for itide at advare hende. At hendes omsorg for *dem* blev gengældt med en lignende for *hende*, bestyrkede endnu mere hendes menneskekærlige iver; og i den glæde og erkendtlighed, synet af hende fræmkaldte, fandt hun sin bedste lön og opmuntring. Efter den værste kole-ratid blev hun selv syg, så at hun i tre uger måtte overlade sine göremål til andre.»

Sedan 1863 har fröken *Meinert* varit föreningens föreståndarinna. Äfven under denna tid har Plejeforeningen haft ett hårdt år att genomkämpa, »det ulykkelige krigsår 1864, »sorgens år», da Danmark måtte udgyde meget af sit bedste hjærteblod, prisgivet til overmægtige

*) »Många,» tillägger hr Bajer längre fram, »tvungos af sina anhöriga att draga sig tillbaka, andra återhöllos af pligterna mot man och barn m. m.»

fjenders våld. På valen flød blod, i hjemmet tårer. Nød og fattigdom følger sædvanlig med krig. Derfor havde foreningens damer mere end fuldtop med at pleje uddragne krigeres fattige og syge efterladte.»

Eget nog var dock sørgeåret tillika ett glädjeår för Plejeforeningen, i det hon då för första gången inträdde i eget hem, en hyrd lägenhet, försedd med ett rymligt kök för tillredning af sjukmat m. m. Blott tvenne år och föreningen tar detta första steg fullt ut, i det hon i den tätast bebodda delen af staden inköper ett eget hus, hvilket numera utgör brännpunkten för hennes trägna och välsignelserika verksamhet.

Från en ringa början har Plejeforeningen sålunda utvecklat sig till en institution af allt mera omfattande betydelse, efter hvars mönster flere andra föreningar lära hafva bildat sig i liknande syfte. *Huruvida inträdet i ett nytt tidsskifte också betingar i någon mån nya former för föreningens verksamhet* är en fråga, som vi blott i förbigående våga framkasta, under det vi af hjertat instämma i slutorden af det »historiske udkast», som tjenat oss till ledning för denna uppsats:

»Gid »den kvindelige plejeforening» må gå fræmad år for år, så længe der er fattige syge indenfor dens rækkevidde! Gid den tit må lindre smærterne og bringe de lidende trøst endnu i døden! Gid den mer og mer må nærme rige och fattige, høje och lave, lykkelige og ulykkelige till hværandre, og lade dem føle, at vi uden hensyn til ydre kår alle er søskende! Gid den må højttide en glad 25-årsdag under sin gamle, milde og varmtfølende stifterendes høje forsæde! Og gid den først sent må miste hendes ømhed for at gå over til en skytsherre eller skytsfrue, der vil stræbe at følge hende efter!»

Esselde.

XXXIII. VORE SYGE.

Lad os frede om de Syge,
See at smugle Haabet ind
I hver nok saa liden Sprække
Af det kummerfulde Sind.

Haabet er en villig Plante,
 Let den tager til at groe,
 Derfor tør den ingensinde
 Fattes i den Syges Bo.

Lad os plukke Vaarens Blommer,
 Som vi træffe paa vor Vei,
 Strøe dem rigt paa deres Leie
 Med den friske, unge Mai.

Vindens Suus og Fuglens Sange,
 Alt det Bedste, Vaaren veed,
 Derom maae vi ogsaa bringe
 Dem en fuldelig Beskeed.

Ikke lade vi dem ene:
 Hilsen have de Behov,
 Hilsen fra den ydre Verden,
 Stranden og den grønne Skov.

Hedevig.

XXXIV. TIL DEN NORDISKE KVINDE.

(Tilegnet Prinsesse LOVISA.)

Yndige kvinde!
 bær våre farver,
 bær dem til Nordens
 lykke og held!
 Blåt er jo øjet,
 guldgult er håret,
 rosen er rød på
 liljehvid kind.

End i vårt Norden
 folket er tredelt,
 kvinden i Norden
 er dog kun *en*.
 Derfor, o kvinde,

hæv Du vårt banner,
saml våre hjerter,
saml dem til *et!*

Fredrik Bajer.

XXXV. STYFMORSBLOMMAN.

Så sköna blommor i dalen stå,
Med rika färger de pråla.
Ack, egde jag glans och doft ändå,
Jag skulle som de ock stråla!
Men mina systrar de fingo allt,
För mig var moderligt hjerta kallt,
Jag blef en styfmorsblomma.

Dock fast jag växer på tufvan här,
Ej sedd af vandrarens öga,
Jag likväl icke förgäten är
Af solens blick i det höga.
Ack nej! så huld, som en trogen vän,
Den blicken söker mig upp — fastän
Jag är en styfmorsblomma.

C. L.

XXXVI. MIN FÖRSTE SOIRÉE I REYKJAVIK.

Skizze.

Ja, hvad er Forskjellen paa en Soirée i Reykjavik og en Soirée i Kjöbenhavn, Wien eller Paris?

Det er ved første Øiekast ikke ganske let at besvare det Spørgsmaal, men jeg faaer at prøve paa, hvorvidt en Skizze af den første Onsdagssoirée, som jeg var tilstede ved i min elskværdige Frændes, Stiftsamtmændens, Huus, formaaer det, uden at jeg dog vil tage mig det, for *mig* højst uvigtige, Factum til Indtægt, at intet mig bekjendt Sted i Verden er Bærværtningen saa udmærket som i Reykjavik. Man faaer sine Varer direkte fra Frankrig, med den franske Escadre, der hvert Aar fra Mai til henimod Slutningen af August har sin Sta-

tion i Reykjavik, og man serverer, som Følge heraf, foruden mange andre Delikatesser, en Viin, om hvilken vist en Apicius selv vilde erklære, at »den kun smager af Druerne».

Men det er nu noget Uvæsenligt*)! Til Soiréen selv!

Man samledes mellem 7—8. Toiletterne vare omtrent de samme, som i Kjöbenhavn, kun tænker ingen Dame her endnu paa at aflægge sin Crinoline. Nei, tvertimod, jeg har, ikke engang, da jeg, for ni Aar siden i Paris, maatte kjøre hen, for — som min Ledsagerinde udtrykte det — at blive fianceret med en stor Crinoline, der kunde gjøre mig værdig til at spadsere paa Boulevardeerne, seet denne haardnakkede Fremtoning i større Omfang end i Reykjavik.

Det er endnu noget ganske Uvæsenligt! Ja vistnok. Selskabslivet bestaaer af en Masse smaa, uvæsenlige Ting og hvorledes kan man da forlange, at en Soirée, der i sig selv er en lillebitte Ting, skal beskæftige sig med de store?

Fra Dagligstuen lød der en fortræffelig Musik. Claverets Toner ledsagedes af Violinens. Af og til gav vor unge musikalske Nordmand, vor Söreises Orpheus, som vi i Spøg kaldte ham, en Solo til Bedste. Den ene skjønne Composition aflöste den anden, medens Conversationen, tout comme chez nous, gik ustandset i Salonen og de tilstödende Værelser, paa hvis Borde Albums, Reiseböger, Kobberstik, Lithographier, colorerede og ucolorerede, Photographier, o. s. v. fandtes spredte i den brogede Uorden, der altid opstaaer, naar den Slags Ting tjene til Underholdning i et Selskab.

Men hvad tales der om i denne store, tildeels glimrende Cirkel, der straalere af Toiletter og Uniformer? Er det Theatret, dette Kjöbenhavnernes Alpha og Omega? Er det den sidste Concert? Er det en eller anden ny Novelle, en eller anden politisk eller litterair Debat, en eller anden Chronique scandaleuse? Nei, alt Dette synes at være aldeles fremmede Ingredienser i den Reykjaviker-Conversation.

De indföde Herrer beskæftige sig med Althingets forestaaende Aabning og de endnu ubekjendte danske Forslag, som ere komne op med det sidste Dampskib. Men da man netop er Gjæst hos kongelig Commissarius, og da det, der skal

*) Jeg gjør Afbigt for Ordet. Paa min senere Nordlandsreise fik jeg rig Anledning til at erfare, at disse Ting ikke ere saa ganske »uvæsenlige», og at *Vessel* er i sin gode Ret, naar han siger: »Uden Øl og Mad er Helten Ingenting».

debatteres om nogen Tid, dog aldrig har den Interesse, som det der er bleven debatteret den samme Dag og atter kommer for den næste, dör dette Emne lidt efter lidt hen, som Conversationsgjenstand, skjönt de dermed forbundne Tanker vist i denne Tid opfyldte hver islandsk Patriots Bryst med Haab og Forventning, blandet med den jaloux Ængstelighed for *mulige* Forurettelser, som er et Charakteertræk hos de fleste isolerede Nationer.

Spörgsmaal om Veiene (rettere sagt, Passagen, thi om egentlig Vei kan der desværre næsten ikke være Tale paa islandsk Grund) ere praktikable — et Spörgsmaal, der ogsaa i allerhöieste Grad interesserer mig — om Feriens Begyndelse, om der er Udsigt til at Althingsmændene kunne komme i rette Tid, om de unge Studerendes Hjemreise, om de sidste Skibes Ankomst og Afgang, om danske, franske, engelske og tyske Aviser, som ere komne med disse Skibe, og som de Færreste endnu have læst, (sædvanligt læser man dem baglænds for at faae de yngste først, saa man kan med Sandhed sige at her gjælder ingen Anciennetets-Prærogativer), Spörgsmaal om Byens Sundhedstilstand, og om man er begyndt paa de kjære Ridetoure — den bedste Fornöielse for den Indföde og den Fremmede — afgive rigeligt Conversationsstof for den ikke musicerende Deel af Selskabet, mens Forfriskninger uafbrudt ombæres, og Folk bevæge sig i det rummelige Locale, med samme Lethed, som i en Parisersalon.

Jeg faaer mig en livlig Samtale med Monsieur le Commandant, som nu i tre Aar hver Sommer har opholdt sig i Reykjavik, og altsaa skulde kjende Forholdene fra Bunden af. Som en ægte Franskmand ser han imidlertid Alt fra et fransk Synspunkt, og kan paa ingen Maade sætte sig ind i de historiske og climatiske Forhold, der give det islandske Folk et saa individuelt Præg, og stemple Landet, som et af de mærkværdigste og meest karakteristiske i Verden. Hvad vilde man dog sige, om man i en Afkrog mellem Fjeldene i Schweiz opdagede en lille Coloni af de gamle Romere, der havde bevaret Sprog, Sæder, Skikke, Klædedragt aldeles uforandret, uberört af Alt, hvad Aarhundredenes Gang har medfört? Vilde man ikke raabe og skrige af Forbauselse? Nu vel, Norden besidder en saadan Coloni paa Island. Dog det formaae kun de færreste af de reisende Gæster at opfatte.

Men tilbage til vor Soirée. Bemeldte Monsieur le Com-

mandant er en smuk, statelig ældre Herre, som er dekoreret med Gud veed hvor mange Ordener*). Fra sin tidligste Ungdom af har han pløiet al Verdens Have, men først i de sidste tre Aar af sit Liv er han bleven Commandant »en *Chef de la Division Navale d'Islande*». Det lyder underligt, men det er et Factum, at denne Post eftertragtes meget ivrigt af de franske Söofficerer, dels fordi den tilsteder en høi Grad af Uafhængighed, dels fordi man kommer hjem til Frankrig i Slutningen af October og kan tilbringe Vinteren i sin Families Skjød.

»Et où peut-on être mieux?» sagde den gamle Franskmand smilende.

»Maaskee ombord paa den skjønne Fregat Pandora,» svarede jeg uvilkaarligt. Jeg havde nemlig hørt, at man førte et overmaade gemytligt og muntert Liv ombord paa bemeldte Fregat og ofte gaf Soirées med Dands og Comædiespil for Byens Damer.

»Ah madame, vous êtes méchante.» Og den gamle Herre syntes ret at være i sit Es, idet han vedblev: »Troer De virkelig, at man paaskjønner Hjemkomstens Ynde mindre, fordi man seer at gjøre sig det saa godt man formaaer, mens man er borte dans l'exil? Men det er vist, at jeg elsker min Fregat som min Øiesteen — ma femme est malheureusement morte — og man kan ogsaa føre et meget lykkeligt liv i saadan en svømmende Coloni. De maa komme ombord engang og see vor Indretning. Madame F. har oftere beviist os den Ære, og jeg haaber, at De i hendes Selskab... Paa Søndag skulle vore Matroser just give en Forestilling... Jeg stoler paa Damernes Nærværelse.»

Jeg takkede og lovede, hvis Omstændighederne forøvrigt tillode det, at profitere af Indbydelsen.

»Maa jeg forestille Dem min Søn, Monsieur Jules L. Han er Jurist, men en Øiensygdhed har nødt ham til en Standsning i hans Studier, derfor ledsager han mig paa denne Nordexpedition.»

Monsieur Jules bukkede, men syntes ikke at være syndelig vel skaaren for Tungebaandet.

»Monsieur l'Abbé Caillibout vil være henrykt over at gjøre

*) Under mit senere Ophold i Reykjavik blev disses Antal forøget med Dannebrogordenens Commandeurkors, første Klasse.

Deres Bekjendtskab. Det er en talentfuld ung Geistlig, som vi ere saa heldige at have til vor *Aumonier* paa Pandora.»

Monsieur l'Abbé Caillibout bukkede ligeledes, men ogsaa han syntes at have nogen Besværlighed »pour entamer la conversation.»

Jeg har siden erfaret, at disse Herrer ingenlunde manglede Conversationsgave. Det er blot af Respekt, at den yngre Franskmand, i sin Chefs Nærværelse, sjelden tager levende Deel i Conversationen, saalænge han antager at hans Foresatte selv ønsker at fortsætte denne.

Efter at have gjennemgaaet et Par franske Præsentationer endnu, efter at have seet Monsieur le Commandant engagé avec Monsieur le Gouverneur, begynder jeg at længes efter Dagligstuen, for lidt mere uforstyrret at lytte til den Tonestrøm, der bruser mig imøde derindefra. Det er Gades »Korsfareren». Men paa Veien standses jeg af en af de Herrer, som Monsieur le Commandant har præsenteret for mig, med det, i Sandhed, paa islandsk Grund, overraskende Spørgsmaal, om jeg ikke er en stor Ynder af Molière.

Jeg seer forbauset op. En virkelig Conversationsgjensstand i en Soirée! Det var en farlig Fristelse, men dengang faldt jeg ikke i den, hvad jeg, naar jeg betænker, hvorledes jeg i et helt Livsafsnit har beskæftiget mig med Studier og Oversættelser af Molière, næsten maa betragte som et Mirakel.

»Vist ikke mere end de fleste danske Damer, der have noget Begreb om Danmarks Taknemmelighedsgjæld mod den Mester, i hvis Skole vor egen udødelige Comiker *Holberg* har uddannet sig,» svarede jeg.

Det Navn kjendte Franskmanden naturligvis ikke. Det var i sin Orden. Men der undslap mig et lille Suk, og vor lærde Tydsker, denne vidtbereiste Sonderling, der lægger Veien til Algier over Island, og med Magt vil til Geysir, skjönt han ikke kan ride, benyttede den lille Pause til nogle vist overmaade dybsindige Bemærkninger, men som uheldigviis hverken Franskmanden eller jeg forstod.

Endnu engang gjør jeg et Forsøg paa at komme ind i Dagligstuen, men det synes at være skrevet i Skjæbnens Bog, at jeg paa denne Aften skal vedblive at være et converserende Medlem af Samfundet.

»Hvorledes gaar det Dem med Islandsken?»

Med dette Spørgsmaal standses jeg af en islandsk Theolog, der med sin Hustru har tilbragt nogle Aar i Oxford, og nu med det sidste Dampskib er vendt hjem, for at aflægge et Besøg paa sin Fædreø og medbringe Frugten af sine litteraire Sysler i Udlandet.

»Det gaaer just ikke meget godt, Hr M., svarer jeg, »skjönt jeg daglig studerer et Par Timer, förend jeg gaar ned til Frokosten. Her i Reykjavik har man jo langt mere Brug for Fransk og Engelsk, end for Islandsk. Men jeg haaber förövrigt at Nordlandsreisen vil gjöre Mirakler i saa Henseende.»

»Ja, gid den blot vil gjöre det Mirakel at sende Dem levende og ubeskadiget tilbage. De har intet Begreb om hvormange Besværligheder og Farer der ere forbundne med slig en Reise.»

»Det er ganske rigtigt», svarede jeg lidt kort, thi Talen om disse Besværligheder havde i de sidste Dage udgjort mit Livs Bête noire. Det lader til, at man her i Reykjavik betragter det som en Samvittighedssag at ikke lade mig reise uden först at have advaret mig. »Men saa er det jo godt,» vedblev jeg, »at jeg erhverver mig det Begreb.»

»Ja, De slaaer det hen i Spøg, men jeg forsikkrer Dem, at De vil tænke paa mine Ord, naar De skal over *Blanda**), over *Heradsvötn**), ja længe för.»

»Deri har De atter fuldkommen Ret, Hr M. Jeg glemmer ikke saa let en Reisefælles Ord, naar disse have bragt mig saa megen Glæde og Opmuntring, som Deres Skildringer af Oxford og Livet i Oxford bragte mig mellem Grangemouth og Færøerne, en Reisefælle, som dertil har beriget os med en saa deilig Udgave af den islandske Bibel, som den, der i disse Dage er bleven sendt her til Stiftamtmandshuset.»

»O hvad er det for en deilig Melodi?» spørger den unge Fröken H., »den har jeg aldrig hört för.»

»Det er »Partant pour la Syrie», Dronning Hortenses lille Sang. Den kan for Øieblikket betragtes som den franske Nationalsang, og har fortrængt Marseillaisen. O tempora, o mores! Dog, om Forladelse, Fröken H., jeg glemmer...

*) Meget farlige, rivende Elve paa Nordlandet, som man maa passere, for at komme til Akareyri, i hvis Nærhed min Reises Hovedmaal laa.

»Deres 17:ten Aar,» tilføier Hr M. hurtigt. »Men læg nu Mærke til de franske Officerer. De ere medeet blevne ganske stille, ja næsten andægtige. Det er saamænd første Gang i Aften, at de høre efter Musiken. Naa, der have vi »Kong Christian».»

«Saa faae vi ogsaa snart »Kung Carl den unge hjelte», og »Unge Gjenbyrdsliv i Norden», dem pleier Fru F. altid at forene», siger en af de tilstedeværende Damer.

»Hvad vil De vædde,» svarer en anden, »at vi i Aften først faae en norsk Sang, til Ære for den unge Nordmand, der har bidraget saa meget til vor Nydelse? Naa, der er den alt!»

»Jeg vil gaae ind og proponere »Thu nafkunna landid, som lifvet oss veitir*!)» Den bør sandelig ikke mangle blandt de andre Nationalsange. Man bør dog vide og føle, at man staaer paa Islands Grund.»

Med disse Ord vilde jeg fjerne mig. Men den unge Frøken H. standsede mig. »O dertil behøves ingen Sang. See blot ud af Vinduet, og De vil ikke tvivle et Øieblik om, paa hvilken Grund De staaer. See hvor Esja glöder i Solnedgangen!»

Ja, Solen gik ned og farvede det skjønne Bjerg, Reykjaviks Monte Mario. Crème og Viin bleve ombaarne for sidste Gang. Den gamle Chef reiste sig og med ham reiste sig alle hans Officerer. Det var Signal til at bryde op. Efter behørig Complimenter til Husets Frue for den udmærkede Musik og den behagelige Aften, anbefalede man sig.

De indfødte Gæster, vor musikalske Nordmand, vor lærde Tydsker, fulgte Franskmændenes Exempel. Salonen blev tom, men der var ingen tændte Kroner at slukke. Vorherres Sol havde lyst for *Soiréen* i Reykjavik.

Fra mit Kammervindue kastede jeg et Blik ud over Havnen, og saa, hvorledes den franske Baad i afmaalte Rhythmer bevægede sig ud imod *Pandora*.

»Alles wiederhohlt sich nur im Leben,
Ewig jung ist nur die Poesie,»

klang det indeni mig. Hvor mange lignende Aftener har jeg ikke oplevet i Syd og i Nord! Husker Du Fredrika

*) Den islandske, overmaade smukke Nationalsang.

Bremers smaa Soiréer i Rom, hvor Mandolinspillerne fra Campagnan underholdt oss? Husker Du og husker Du...

Og en lang Rad af Billeder droge langsomt frem af min Hjernebiste.

Ja, det er i Grunden det samme, filosoferede jeg med mig selv. Og dog har hvert Billede havt sit særegne Præg. Ogsaa *denne* Aften har havt sit. See saa, nu lægger Baaden an ved Skibstrappen. Hvor jeg længes efter at see en Stjerne!

Og jeg speidede det dybe Himmelblaa. Men Stjernerne havde Forfald. De elske ikke Dagslyset*). Og Dagslyset herskede, skjönt det snart var Midnat.

Benedicte.

Reykjavik i Juni 1867.

XXXV. SOMMARBILDER FRÅN STOCKHOLMSTRAKTEN.

I.

Sommaren är kommen och allt hvad lif och anda har begifver sig ut på landet — rikt folk till egna, ståtliga villor, vi andra till hyrda landtställen (på stockholmska »*sommarnöjen*» kallade), der talrika familjer ofta stufva in sig i två eller tre små trånga rum, medan deras rymliga vinterväningar stå tomma och öde. Utrymme, trefnad, bekvämlighet, allt offras för nöjet att bo på landet. Nu händer det likväl att »landet» ej för alla medför det behag, hvarom man talar så mycket. Det finnes t. ex. familjemedlemmar, hvilkas göromål tidtals qvarhålla dem i staden; öfverlopps-personer, på hvilka ingen tänkt, för hvilka ingenting blifvit ordnad och som därför bo litet här och litet der — i dag i staden, i morgon på landet — utan att kunna finna någon rätt trefnad på någotdera stället. Nå väl, kära läsare! Just en sådan stackars fribytare är det, du här ser framför dig — en kringirrande, sorglustig själ, som sätter sin enda förhoppning på att du ville vara henne följaktig och deltaga i de äfventyr ett sådant vaxel-lif kan medföra.

Från det öfvergifna hemmet i staden, der allt, ända till de blommande krukväxterna, såg vantrefligt ut (hur kan

*) Maanen og Stjernerne blive aldrig seete paa Island under de »lyse Nætter».

man begära att blommor skola fågras och dofta, då ingen talar vid dem, smeker dem och glädes åt deras skönhet?) begaf jag mig en vacker dag ut till »sommarnöjet», ett af de vackraste på Fogelön och de äro många, »ty deras tal är legio». Men, Herre Gud! spärra in en liflig, sprittande själ i ett skrin, med obehagliga grannar, skiljd från allt, som kan göra lifvet angenämt, och inbilla henne se'n att hon har roligt, om du kan! Hafvet är sublimt, det förstås, men man kan ledsna äfven vid det sublima, och naturen blir då rent af odräglig, när man skall betrakta henne från morgon till qväll, utan full sysselsättning för öfrigt. Kommer så myggen! Jag var uppäten redan första qvällen, och sedan fanns lyckligtvis intet att ta. Fåsaväckande ärr bevittnade imellertid de vampyrers gräsliga framfart! Vidare sliter man sönder sina klädningar vid hvarje steg, och hvart man vänder sig i skogen luktar det — ko! Nej, tacka vill jag Stockholm och det civiliserade lifvet! Om man ändå kunde se staden från det der eviga sommarnöjet! Om man åtminstone hade en liten stenlagd gårdsbit, för att kunna göra sig illusion af en stengata! Men nej! ingenting annat än myror och stockar och träsk och gärdesgårdar och de evigt gröna träden och det ständigt stormande hafvet!

I min förtviflan sydde jag som för lifvet, och slukade deremellan roman efter roman. Men dagen räckte i fulla sexton timmar och tiden lät ej döda sig. Så förgingo några dagar tills på en gång, en vacker morgon, allt syntes mig förvandladt: träden (ehuru gröna) förtjuste mig, skogen doftade idel balsam, seglarne på hafvet gånge fart åt min inbillning, jag älskade allt i alla. Kan du gissa hvarför? Jag hade fått en idé; krafter, ännu slumrande, väcktes till lif inom mig, jag hade funnit ett mål för mitt lif — en sysselsättning fullt motsvarande mitt naturliga skaplyne — jag hade tagit plats som *hushållerska*! Händelsen ville nemligen att en viss kamrerska på Fogelön klagade öfver svårigheten att få lifsmedel uppköpta. Det är just en uppgift för mig, tänkte jag, och erbjöd mig genast att göra upphandlingen. Frun gjorde stora ögon, men jag tänkte: hvad som gått an i Paris går an i Stockholm! tog min korg på armen, steg ombord på första ångslup och anlände till Stockholm onsdagsmorgonen såsom en välbeställd hushållerska. Åtskilliga

af mina äfventyr under denna flagg är det jag här ville anteckna under den anspråkslösa titeln:

En hushållerskas minnen.

Klädd i en grå, temligen urblekt ylleklädning, en grå, likaledes urblekt regnkappa och en gråbrun rund hatt, tog jag, utan handskar och med en stor korg på armen, vägen till Köttorget. Vål hade frun gifvit mig lof att köpa köttet i slagtarboden, men som det der kostade 6 öre mera, tyckte jag det var klokare att gå till torget. Frun ville att jag skulle låta ett stadsbud bära korgen, men jag föredrog att vara min egen »Lasse» *). Vandringen egde för mig hela nyhetens behag, ty ehuru gammal stockholmsbo hade jag aldrig förr varit vid Köttorget.

Efter att en stund hafva betraktat det rörliga skådespelet, kom jag att fästa ögonen på en vördig matrona, ej olik vår *restaurant* i Paris, läste välvilja i hennes drag, gick fram och tilltalade henne sålunda: »Har lilla frun något vackert kött i dag?»

I stället för svar, beskådade hon mig från topp till tå.

»Ja, visst har jag det! hvilket stycke vill frun ha?»

O min skapare! tänkte jag, äro ej alla stycken lika goda? men djerft svarade jag: »*Tjocka fransyskan*». Om någon slår ihjäl mig, vet jag ej om detta stycke hör till hufvudet eller svansen på kreaturet; men jag hade en gång hört konsttermen och drog nu fram den på vinst och förlust.

»Ja ha, det ska', bli.»

Innan hon huggit af stycket, lade jag handen på hennes arm och sade vänligt: »Frun lilla! jag förstår mig ej det ringaste på er vara, välj därför sjelf åt mig det bästa och billigaste ni har, och jag skall alltid handla af er!»

»Herre Jess! tocken en di har skickat ut!» sade frun, Men lit' på mej! Rätt så aldrig ett dugg hon förstår ska' hon komma hem med det raraste kött, som kan fås på hela torget.»

Hon högg af en dugtig bit om 9 skålpund, lade in den i korgen, bredde deröfver duken, helsade, tog betaldt och skickade mig af. Men knappt hade jag gått några steg, förr än hon ropade efter mig:

*) »Lasse» är Stockholmsjungfrunas benämning på en uppsare eller betjent.

»Intet ska' lilla frun bära den tunga korgen sjelf?»

»Jo, jo, men, skall jag så.»

»Hm! dumt att drängen är borta! Han skulle gerna fått bära korgen till båten.»

Nickande åt den vänliga gumman, skyndade jag ned till ångbåten; några minuter senare lade den ut, och efter en timma hade kamrerskan mat för flera dagar.

Handeln befanns ypperlig och följande lördag skickades jag ånyo in. I dag ville man ha grönsaker, och jag ställde således min kosa till Munkbron.

Torget var spoladt. Munkbron hade nyss gjort sin morgontoilette. Närmast sjön hvimlade båtfolket bland sina äggkistor, sina smörbyttor och sina lifliga, pratsamma höns, bland hvilka till och med en och annan kalkon uppstack sitt fula hufvud. Längre upp mot torget sysslade blomsterhandlarskorna med sina nyplockade blommor, bundo buketter och kransar, samt tillverkade de näpnaste små korgar af mossor och förgät-mig-ej. Men hvartill skall det der nya ämbaret, fullt med det klaraste vatten, tjena? Det är dock för stort till tvättfat. Ah! det var en god idé! De färdigbundna blombuketterna nedsättas varsamt deri, för att ej vissna under den varma förmiddagens glöd, och der bredvid ligger en grof, men ren handduk, ämnad att aftorka buketterna, på det de ej må fläcka köparens handskar. Men jag måste öfver på andra sidan, för att se på »grönfruarne» bord. Du skall veta, min läsare, att de så kallade grönfruarna tillhöra gräddan af mångelskornas samhälle. Deras högsta företrädare i mina ögon ligger deruti, att de icke döda sina varor. Fiskfrun knackar obarmhertigt fisken emot såkanten. Köttfrun handskas med kött, ur hvilket lifvet nyss flytt, och om hon ej dödar, äro hennes händer dock färgade af blod. Hönsgumman på torget vrider hufvudet af kycklingen, lika obekymradt som du blåser ut ett ljus. Det dagliga utöfvandet af ett dylikt yrke kan ej undgå att till en viss grad förhärda hjertat och gifva ansigtsdragen en bister prägel. I andligt hänseende ställer jag sålunda »grönfruarna» högst, och det påstås att de äfven i materielt hänseende stå sig bäst. De varor de sälja äro i allmänhet deras egna och mången trädgårdsmästarhustru, biträdd af en piga eller »kulla», står sjelf på torget och säljer sina varor.

»Behagar frun några grönsaker i dag?» frågar mig en

grönfru, med en röst så klangfull och ett uttal så rent, att jag förvånad betraktar henne.

»Jag skulle gerna vilja ha några af era vackra gurkor.»

»Välj sjelf, jag är glad att ni tycker om dem.»

»Har ni dragit upp dem sjelf? De äro i sanning ovanliga.»

»Icke just jag, men väl gubben min. Och nog har jag också sett till dem emellanåt och »strilat» öfver dem, då det varit som hetast.»

»Äro de der stora blomkålshufvudena också från er trädgård?»

»Ja, allt hvad ni här ser. Men vi ha också fått pris vid utställningen.»

»Det måste vara bra roligt, att ha en stor trädgård!»

»Ja, ja men! och ändå roligare att träffa någon som förstår sig på ett sådant nöje. Få menniskor ha begrepp om huru roligt det är, att se huru växterna »ta sig» för hvarje dag och i synnerhet, huru de skjuta fart efter ett regn. Det har sett smått ut i år, men nu är allting bra igen. Får jag bjuda er en blomma?»

Vid dessa ord vände hon sig till flickan vid vattenämbaret och tog en i vattnet fritt simmande nejlika, hvilken hon räckte mig med verkligt behag. Då flickan fick se mig, gaf hon till ett utrop:

»Känner inte mamsell igen mig?»

»Nej.»

»Jag är ju Ida S. från torsdagsskolan.»

Vid ljudet af hennes namn kom jag väl ihåg henne; hon var en af våra bästa lärjungar, i tjenst hos professor B., hvilken tjenst hon dock måste lemna, för sjuklighets skull. Hon presenterade mig nu för grönfrun, och då denna hörde mitt namn, gaf hon flickan lof att följa mig och bära min korg till båten. Under vägen berättade Ida hur bra hon hade det hos fru Grön och hur frisk hon blifvit sedan hon kommit till henne.

»Hela dagen,» sade hon, »får jag vara i friska luften, och om qvällarne leker jag med barnen. Frun har sju flickor, tre blåögda som fadren och fyra brunögda som modern. De blåögda äro alla muntra, lifliga och ystra som fadren; men de brunögda veka och saktmodiga likt frun. De blåögda skrika som skator, men de brunögda sjunga så vackert att det är en glädje att höra dem. Ja, vet mamsell,» slöt hon, »jag har det så bra, att jag bara önskar att jag också en

gång i mitt lif kunde bli grönfru. Då skall mamsell också köpa af mig och få för godt pris.»

Här skiljdes vi åt och jag vandrade tankfull hem till min boning i staden, medan korgen for ut till landet.

Nu har jag skaffat mig en vän också i hamnen! Ack! hvad de mångelskorna äro treffiga! ojemförligt mycket hyggligare än de der konstlade dussinmänniskorna, som förarga oss i salongerna! Men hvarför blef jag då ej sjelf född till mångelska? Månne för att ej längta till salongerna? Men jag lemnar frågorna derhän och skyndar ned till hamnen med en korg på hvardera armen. Det var god tid och jag gick länge fram och tillbaka, frågande på allt och köpande intet. Det föll mig in att jemföra varorna och säljerskorna. Var det ej löjligt! men jag tyckte mig upptäcka en viss likhet emellan fisken och mångelskorna. En stor, tjock och trög madam hade endast död fisk. Ett stycke derifrån stod en bytta full med sprattlande, hoppande, lefvande fisk. Då jag närmade mig fick jag klädningen fullstänkt af de lefnadsglada varelserna. Jag betraktade säljerskan. Hon hade ett ganska vanligt ansigte, snarare fult än vackert, men fullt utaf lif ända in i de minsta drag. Händerna sysslade med nät och besman. Bäst det var tog hon upp en lefvande gädda, knack! slog hon den arma mot såkanten och kastade henne derpå ned i köparens korg, allt medan ögonen spelade och munnen utslängde »bångmål» (bon mots) åt alla kanter. Det roade mig så mycket att se på henne, att jag glömde att det ej var en tafla jag hade framför mig. Plötsligt fick hon syn på mig, der jag stod liksom fastnaglad, med korgarne på armarne, och mun och ögon vidöppna. Förtretad öfver att vara föremål för ett så oförskämdt begäpande utbrast hon barskt:

»Hvad glor hon på? Tänker hon rita af mig?»

»Ja, den som det kunde! Då hade jag nog råd att köpa all er vackra fisk.»

»Hm!» (Mildare.) »Hvad vill hon då ha?»

»Hvad kostar gäddan?»

»Tolf skilling marken.»

»Har ni någon på fyra marker?»

»Ja vars!»

»Hit med den då.»

»Se här.»

»Är hon lefvande?» (Jag såg hur hon sprattlade.)

»Tror ni att jag har död fisk?» Och dermed stack hon gäddan ända upp under näsan på mig.

»Nej, ty vore hon död, satte ni nog lif i henne sjelf. Men stoppa nu ner henne i korgen, ty jag tänker ändå ej äta upp henne med detsamma.»

»Hm!» (För sig.) »Den der är inte så ogalen att slänga käft med!»

»Nå, har ni någon strömming?»

»Ja vars!»

»Är *den* lefvande ock?» frågade jag litet enfaldigt, för att förlänga samtalet.

»Lefvande strömming! tocken gås! Tror hon att jag har »pimpeldonen» här? Tror hon att jag sitter i sjön? Tror hon att det någonsin fins lefvande strömming i hamnen? Så'na der landkrabbor borde sitta här en åtta dar och lära sig skilja mellan död och lefvande fisk och» ...

»Det går jag in på, om ni tror jag duger dertill,» sade jag, skjutande henne åt sidan, »se här! tag ni min korg, gå med den till Postmästarbacken, se efter barnen, handla åt frun» ...

Här kom jag ej längre, ty madamen gapskrattade, gaf mig min strömming, tog betaldt, knuffade mig bort och vände mig ryggen; men jag gick hem, förtjust att ha gnabbats med en mångelska och fått behålla sista ordet.

Jag tycker mer om hamnen än om köttorget. Här är mycket mera lif; här fins nemligen icke endast fisk, utan också bär, surmjölk och viskor, citroner m. m.; gummor med kaffe, dalkarlar med korgar, och otaliga blomsterhandlerskor, alla talande och skrikande på en gång, alla skrattande, knuffande, hostande, trampande på klädningarne, eller spillande öfver dem mjölk, vatten, dricka m. m. Det är roligt! När man är grå från hufvud till fot, gör det nemligen ingenting, om man får litet öfver sig! Men kan man tänka sig något löjligare än damer i siden- och sammetskappor, samt släpande klädningar nere i hamnen! Det hör dock ingalunda till sällsyntheterna. En hamnbuse och jag satte på en gång foten på ett släp. Krack! »Om förlåtelse!» bad jag. »Hi! jag trodde det var en matta,» flinade busen, nickande såsom i hemligt förstånd med mig, och full af skratt lemnade jag hamnen.

Återigen hade jag varit på landet och stod i begrepp att en vacker lördagsmorgon begifva mig in till staden på en vanlig upphandlingstur. Min matkorg var den första som nedsattes i fören på den lilla trefliga »Lärkan». Nästa sekund bredde hon ut de osynliga vingarne och flög framåt mot staden »mellan Mälar- och Östersjövåg». Hvilken morgon! En lätt bris krusar den stora fjärden, holmar och skär flyga oss förbi i den skira morgondimman, och solen gjuter sitt bländande sken öfver vattnets blå! Huru för ej hvarje liten gyldene våg, hvarje bruten solstråle till oss sin egen saga! Huru herrligt att kunna tyda den rätt! Huru känner man ej, en dag som denna, lifvets utsägliga fullhet, undrande med skalden:

»O! när så mycket skönt i hvarje åder
Af skapelsen och lifvet sig förråder,
Hur skön då måste sjelfva källan vara,
Den evigt klara!»

Men snart undanträngas själens tysta frågor af morgnens lefvande lif.

Se! der slår en stor och präktig fiskmåsa sina kretsar kring vår lilla båt. Högt öfver vattnet såg hans skarpa blick gäddan, som lekte i vattenbrynet . . . den oförsigtiga! måsen tog henne. Hvad mer! har *han* mindre rättighet dertill än *du* och *jag*!

Ifrån strand till strand ilar båten och upphemtar vid hvarje brygga sin vanliga lördagsbörda af jungfrur och korgar. Tro dock ej, att de dugtiga, välmående kokerskorna nedbära sina korgar sjelfva. Visst icke! I tjenstflickornas samhälle herrskar en etikett, ingalunda lenare än vid konungens hof! Tror du t. ex. att en »husa» skulle nedlåta sig att förtroligt »umgås» med en »barnflicka»? »Kommer alldrig i fråga.» Visst är »husan» fin och grann om söndagarne i sin ljusa kattunsklädning, och visst tar sig »kammarjungfrun» väl ut i sitt broderade förkläde och sin nätta sidenkofta på den lätta nettelduksklädningen; men hvad förslår det emot *kokerskan*, denna dignitär, till hvilken alla husets hjon se upp med fruktan och bäfvan! Ja, till och med husmamsellen, denna beklagansvärda skottspole mellan matmor och tjenare, får ofta vika för *kokerskan*. Tro alltså ej att *kokerskan* befattar sig med så låga sysslor som att sjelf bära ned sin korg till båten. I alla välbeställda hus har hon numera sin pig-piga, sitt faktotum, den till allting dugliga,

intet skrädande, vänliga och gladlynta »kullan». Om du bott en sommar på ett större landställe nära Stockholm, känner du nog till kullan. Hvem skurar trappor och korridorer? Kullan. Hvem bär ut slaskvattnet? Kullan. Hvem diskar skärbräden och pannor? Kullan. Hvem plockar upp potatis, ärtor och bönor samt rensar dem? Kullan. Hvem gräfvor i jorden och vattnar blommorna? Kullan. Hvem af tjenarne blir utan plats i köskammaren vid middagsbordet? Kullan, ty hvem skulle väl vilja äta tillsammans med henne? Hvem bär slutligen ned och upp alla korgar från båtarna? Kullan och äter kullan.

Länge har ångbåten ej gått, knappt en halftimma, och dock, hvilken här af kokerskors skara på alla bänkar och stolar; jag räknar ej mindre än 45. Och hvilken smakfull pyramid af snöhvita korgar! Det är ej utan att människorna här, liksom öfverallt, sätta sin egen prägel på tingen. Hvem tror du väl att dessa korgar, hvilka utgöra pyramidens bas, tillhöra, om ej denna dugtiga, rundkindade och omfångsrika matrona med den gula, renstärkta klädningen och den svarta sidenduken kring ansigtet? Förgäfves spanar du efter något bjefs i hennes utstyrsel. Hon är hel och ren, och kring den breda midjan bär hon ett blå- och hvitrandigt förkläde, så långt och bredt att en dam deraf kunde göra sig en modern klädning. Att hon ej nedlåter sig att bära hatt, derom kan du vara säker; nej, till och med den luftiga, hvita halsduken, som »husan» stoltserar med vid »stora rengörningen» om våren, föraktar hon. »Regelt» skall det vara, och hvad är »regelare» än siden? Gissa hvad hon håller i handen? En portemonnaie? En liten börs, tror du? Visst icke! en stor och vid, virkad pung af hampgarn. »Regelt skall det vara!»

Se på hennes uppsyn och later! Utan krus tar hon genast den bästa platsen, och ehuru det sedermera blir ondt om rum, har ingen gjort min af att tränga henne undan, och att hon kunde maka sig litet har ej fallit henne in. Hederliga och trogna gårdvar, som känner dig vara af vigt och värde på den plats der du blifvit ställd, och som, oberörd af tidsandan, endast vill synas vara det du är, jag högaktar dig och ber till Gud att ditt slägte ej må dö ut!

Men hvems är den der fula, smutsiga korgen, hvars ena sida är rättäten, och i hvilken man instoppat en bit af »Fäderneslandet» för att fylla bristen? Fåfångt ser jag mig om

bland raden af nätta tjänstflickor. Den tillhör ingen af dem. Mina blickar irra kring båten. Riktigt! der står egarrinnan. Från den söndriga korgen till den blå »utschaskade» klädningen med sitt anspråksfulla, men trasiga garnityr, är vägen ej lång. Om de knotiga, till färgen tvetydiga fingrarna hade orenat sig med att tvätta korgen, skulle jag förlåtit henne; men det hade ej då passat i stycke. Hur vet du nu att hon är korgens egarrinna? Se på det urblekta skottska bandet på hennes hatt och jmför det med bandstumpen, som är snodd om locket och den trasiga grepen, och döm sjelf! Slarfviga, vårdslösa, anspråksfulla slägte, måtte du försvinna från jorden!

Men hvem tillhör den der halfstora, öppna korgen till höger? Det är ingen vanlig korg. Snöhvit är han och ny, men utan lock. Fruktar ej dess bärarinna att innehållet skall ådraga sig obehöriga blickar? Nej! ser du ej den hvita handduken, hon håller i handen? Den är grof, som hennes drag och drägt; hon har medtagit den, ej för att dölja, hvad hon ärnar lägga i korgen — i den må du blicka in lika oförväget som i hennes öppna blick — men för att skydda varorna mot solens brännande strålar. En stund senare kan du se henne med leende min, än här, än der på torget, i hamnen, i boden. Kanske känner du redan igen henne? Hvarom icke, öfva din gissningsgåfva.

Men hvarför tala så mycket om *resan* till staden, om korgar och jungfrur, likasom vore det någonsin värdt att blifva föremål för en »sommarbild»? Dock, hvarför icke? Kasta, innan du hoppar i land, en sista blick på alla dessa qvinnor! Se på den snygghet, ordning och nätthet, som de flesta af dem utveckla i sin lätta sommarskrud. Se på de ofta fina och intelligenta anletsdragen, de leende uttrycken, de lifliga åtbörderna; hör de skämtsamma, alls icke sjelfsväldiga samtalen, och du har blott ljusa intryck på den ljusa sommarmorgonen. Men vill du veta hvar skuggan är, så tänk dig in i framtiden; hvar finnas alla dessa dina medsystrar om tjugu år? Ja, hvart taga alla gamla tjennor vägen?

Men här gäller att skynda sig. Köttfrun vid torget skulle väl undra, hvart hennes lördagsficka tagit vägen, om hon ej toge den vanliga »fransyskan», och fiskfrun i hamnen skulle väl bli än barskare mot publiken, om hon ej först

finge ladda ur sig på mig. Men i dag har hon ej hvad jag vill, och från fiskhamnen beger jag mig tillbaka uppåt Kornhamn. Der står, med händerna på ryggen och lutad mot sitt lass, en bonde, betraktande torget såsom en enväldsherrskare sitt rike. Den mannen är för mig; jag nalkas:

Jag. »Hvad har ni att sälja?»

Bonden (utan att röra sig). »Aborrar.»

Jag. »Hvad kosta de?»

Bonden. »Femtio öre knippan.»

Jag. »Gif mig en knippa.»

I detsamma tillkommer en näbbig hattjungfru, som hört det enstafviga samtalet och utbrister: »Hvad väger knippan?»

Bonden (i dryg ton). »Fem marker.»

Hon. »Har han inte besman? Tror han jag köper grisen i säcken?»

Bonden (med stolt blick). »Besman! Än har ingen betviflat mina vigter! Låt bli knippan!» (Till mig:) »Vill frunta båda som ä' qvar?»

»Topp!»

Och så for jag af.

Men handeln var i dag ej det väsendtliga. Jag hade hufvudet fullt af andra tankar. Sommaren tager snart slut och med den min antagna rol. Men hvarför *rol*? Har jag ej lefvat mig in i en ny verksamhet, och har det ej haft med sig mycket godt? Att vidga sin erfarenhet inom ett förut okänt område af lifvet, att, om ock blott i förbi-gående, sätta sig in ibland och lefva med en klass af människor, med hvilka man under vanliga förhållanden aldrig kommer i beröring, måste ej detta vara fruktbringande för själ och sinne? Jag känner mig förvissad att så är och antecknar, såsom förstlingsfrukten af mina torgvandringar, den glada öfvertygelsen, att den svenske arbetaren är lika hygglig och intelligent, den svenska arbeterskan lika tjenstvillig och grannlaga, om ock i ord och later ej fullt så fin, som den franska. Allt beror på huru man tar dem. Öfver allt, in- som utrikes, har jag funnit bekräftadt det ordspråk föreståndaren för en stor läroanstalt i Berlin anförde, då jag yttrade min förvåning öfver den välvilja hvarmed vi der blifvit mottagna:

»Som man ropar i skogen får man svar.»

Gerda.

XXXVIII. NOGET OM SKOLEMÖDET I ÖREBRO.

(Uddrag af et brev fra det sydlige Sælland.)

»En god ting kan ikke siges for ofte» — og derfor tør jeg vel også begynde med den atter og atter »upprepade» gamle og dog evig nye sandhed: »*Vi nordbor har meget att lære af hvarandre.*» Som »illustration» til denne »text» vil jeg her kun pege på den kændsgærning, at i juni måned d. å. rejste 4 lærerinder fra Stockholm til Danmark for at lære at kende folkehøjskolerne, og i juli måned rejste 44 danske lærere i, eller venner af, folkeskolen til det »Sjette allmänna svenska folkskolemötet» i Örebro. (Jeg tier klogelig stille om de 113 Normænd, som også mødte; ti tallet alene taler så höjt, at de danske blive helt undselige ved at høre det.)

Da vi så den åndelige opdækning i Örebro, spisesedlen (svensk: »matsedeln») — om jeg tør bruge et så prosaisk udtryk, — blev det os jo straks klart, at vi desværre måtte lade mange af de udsøgte retter gå forbi. Det var dog især en, som vi nødigt vilde give afskald på. Det var den »ret», det overlægningsæmne, der handlede om *kvinden som lærerinde*. Det hed blandt andet, i de trykte overlægningsæmner, om kvinderne:

»Är icke deras naturliga skaplynne, deras mjukare, mildare och jemnare väsen mest passande i skolan till ersättning för modersvården, när barnet först utträder ur familjekretsen? Har icke erfarenheten redan hunnit visa att lärarinnor, genom qvinnans fina känsla för hvarje afsteg från det rätta, hennes milda, men ändå allvarliga uppmärksamhet och vaksamhet öfver sina lärjungar, lyckats afböja mångt fel innan det fått rota sig och utan hårdhet rätta de, som redan innästlat sig, samt således uppehållit ordning och tukt utan att taga sin tillflykt till hårdare åga? Visar icke erfarenheten också att en skola, som förestås af en sådan, för sitt kall egnad lärarinna, hvilken med mild, men omsorgsfull modersvård vakar öfver sina lärjungar, snart erhåller en karakter af sedlig ordning och glad hemtrefnad? Böjer sig icke lärjungarne då gerna under den gällande ordningen och lära sig snart att anse olydnad, sturskhet, gräl och kif, samt sqvaller och lögn såsom något, ej allenast förbjudet, utan också för samlifvet otrefligt och störande, som bör undvikas, hvarföre de äfven af egen böjelse, utan annat tvång, derföre taga sig till vara?»

När talen er om lærerindegærningen, må Danmark se op til Sverige. I denne henseende er Sverige mindst 10 år forud för

Danmark. Ikke før den 29 Mars 1867 udkom en dansk låv, som — med flere indskrænkninger — giver kvinder adgang til æmbeder i folkeskolen; og denne låv mødte ved sin fræmkomst stærk modstand både i rigsdagen og blandt folkeskolelærerne. Det var derfor naturligt, att de danske deltagere i Örebromødet kunde ønske at nyde godt af de svenskes længre erfaring i denne henseende. Det var overlærer *Kraiberg* (fra Århus), som gjorde sig til talsmand for de danskes ønsker, som også blev opfyldte.

Den svenske skolemand, af hvem man med rette væntede de værdifuldeste oplysninger, var Stockholms höjftfortjænte skoleinspektör, *Meijerberg*; ti ingenstæds i værden findes måske forhåldsvis så mange kvinder i skolens tjeneste som i Stockholm. Da overlægningsæmnet imidlertid så hovedkulds var kommet for, ønskede han nogle øjeblikke til at overtænke, hvad han vilde sige. Forinden kom således flere til at udtale sig, dels i störste almindelighed og dels om aldeles særlige forhold, som hang sammen med denne sag. Det sidste galdt om *O. Eneroth*, forfatteren af det prislønnede skrift om »Folkskolan i Sverige». Han henstillede til mødets nærmere overvejelse, om det ikke vilde være rigtigt at give kvinden røst også i skolerådet*). Denne flygtig fræmkastede ny tanke blev dog ikke genstand for nogen almindeligere granskning på mødet, og på en måde kunde den også siges at ligge udenfor æmnet. Det var dog fra den, at »undertecknad» (et udtryk, som man så tit ser eller hører på svensk) udgik, da jeg fræmhævede, att vårt hele skolevæsen sikkert vilde blive mer sandt folkeligt, når kvinden kom med. Ti manden forestiller fortrinsvis kun den ene side af menneskelivet, altså også af folkelivet: *forstandssiden*; kvinden fortrinsvis den anden: *følelsessiden*. Hidtil har vårt skolevæsen lidt af en vis halfhed: vi har noget for ensidig udviklet forstandssiden. Man kan høre en skoledreng bruge »dum» som ett skælsord, sjældn eller aldrig derimod »ond» (sv. elak). Kvinden i skolen vil sikkert bidrage til, at det bliver en större skam at være *ond* end at være *dum*.

En anden dansk, *Tang* (fra Kjøbenhavn) gik vel meget vidt i sin berømmelse af kvindens egenskaber; men, om han end tit fløj højere, end de fleste kunde følge ham, så gjorde han dog et velgørende indtryck på mange ved den varme, hvormed han talte.

*) Dersom jeg havde det gamle franske digt »Chanson de Roland» (Rolandskvadet) ved hånden, vilde jeg kunne støtte dette forslag med et vers, hvis indhold omtrent er, at *hvo, som deler arbejdet, også bör kunne deltage i rådslagningen derom*.

Omsider fik vi da lejlighed til at høre *Meijerbergs* oplysende foredrag, som tiltalte os ej alene *efter*, men langt *over* forventning. At gengive foredraget drister jeg mig ikke til. Jeg skal kun indskrænke mig til at fræmhæve, hvad, efter min mening, de danske deltagere har haft bædst af at høre. Han gjorde opmærksom på, at lærerinder på 16—18 år tit var lige så dygtige, tit kunde gøre sig lige så fuldt adlydte, endog af store drenge, som de, der var nærved 30. Denne kændsgærning bör ikke lades upåagted i Danmark, hvor ingen, som er under 24 år, kan få fast ansættelse som lærerinde i en folkeskole. I det hele taget vilde hr *Meijerberg* ikke opstille anden grænse imellem lærer- og lærerindegærningen end hvær enkels duelighed. I skoler for små börn vilde det nu endog støde hans øje at se en mand. Derimod indrømmede han, at på legepladsen var en lærerinde lige så lidt skikket til at have opsyn over drenge, som en lærer over piger. — Rummet vil her ikke tillade at redegøre for de mange fortrinlige ytringer, der under drøftelsen af dette æmne faldt, især fra svenske talere. Hovedindtrykket var en næsten almindelig samstemmighed om, at kvinden ej alene er skikket til lærerindegærningen, men at hun endog er uundværlig derved; dog måtte det ikke opfattes, som om hun aldeles, i et og alt, kunde træde i mandens stød og således gøre ham overflødig i skolen. Det blev tværtimod med udmærket dygtighed godtgjort af en taler, Lektor Rundbäck, at der er et vist tidsrum i drengens udvikling, da hans karakter let vil tage skade med hensyn til sand mandighed ved for meget at overlades til kvindelig undervisning og opdragelse. Dette tidsrum er det, da karakteren, eller det mandige i karakteren, danner sig, hvilket som oftest finder sted i det 12—14 år eller så omtrent. — Inden jeg forlader dette æmne, må jeg dog tilföje det nyeste bidrag til Sveriges lærerindestatistik. Det skyldes »expeditions-chefen i ecklesiastik-departementet» *Bruhn* og oplyser följende: på »ordinär stat» 149; på »extraordinär stat» 62; i »småskolor» 1209; altså: 1420 er tallet på de lærerinder, som for öjeblikket virker i Sveriges offentlige folkeskoler. — Så höjt lyder tallenes tavse tale!

Lige ovenfor nævnte jeg »småskolor». Hvad er det? vil de fleste danske læserinder vist spørge. Kun et ufuldstændigt billed vilde jeg give, hvis jeg sagde: de svarer omtrent til »asylerne» i mange danske købstæder; ti småskolerne findes også på landet og det i meget stort tal. Vilde jeg svare: de er forberedelsesklasser til de egenlige folkeskoler, da er dette udtryk heller ikke fyldestgørende. Når Örebromødets forhandlinger udkommer i trykken

vil man finde en meget lang og lærerig drøftelse om disse småskolers berettigelse og stilling. På dette stød tier jeg heldst stille; ti, når man dog ikke kan komme til at udvikle en sag *fuldstændig*, gör man tit bædre i *intet* at sige end at sige *for lidt*.

Denne lære kom Örebromødet desværre ikke til at følge med hensyn til *folkehøjskoler*, det sidste æmne, som kom for, men ikke blev ført til ende. Derfor fik vistnok også de fleste svenske et dels ufuldstændigt og dels urigtigt billed af disse skoler. Jeg vil imidlertid ikke gøre galt værre, — jeg vil på dette stød følge ovenstående lære og heller sige *intet* end sige *for lidt*. »Kom selv og se!» er den bedste vejledning, jeg kan give enhver svensk kvinde eller mand, som vil virke til sine nærmeste landsmænds oplysning ved hjælp af et nyt middel, som alt i en menneskealder omtrent har stået sin prøve i Danmark, og som, uagtet megen modstand og kamp, dog vel nu kan siges fuldstændig at have vundet den almindelige mening for sig. Her er virkelig et tilfælde, hvor de øvrige nordbor kan lære af danskerne, ligesom vi ovenfor talte om at vi andre nordbor kan lære af svenskerne med hensyn til lærerindegæringen. Allerede har svenske lært noget af danske med hensyn til folkehøjskolerne; og kvinden har ingenlunde stået tilbage for manden i denne søgen efter kunskab; det viste sig netop på skolemødet i Örebro.

Folkehøjskolesagen indleddes i et meget vækkende Foredrag af P. Bojsen. Tiden var imidlertid knap, og Taleren kunde ikke nåe at omtale meget, som burde være fremhævet. Da viste der sig på een gang bevægelse i salen. Man spurgte høit, om ikke Frøken Gregersson, Lærerinde ved »Folkskolelärarinne-Seminariet» i Stockholm, var tilstede; hun er nemlig en af de damer, som i denne sommer have været i Danmark for at lære at kjende de kvindelige folkehøjskoler. Det viste sig, at hun var på galeriet. En ældre herre, Byråchefen Bruhn, førte hende kort efter gennem salen op til »ordförandens» (formandens) stol, bag hvilken hun stillede sig. I Danmark vilde det være høist usædvanligt at høre en kvinde tale ved et større møde; i Sverige er det neppe så påfaldende. Hun stod meget undselig og beskeden og lagde sin hånd på ryggen af den lænestol, hvori den gamle, ærværdige domprovst sad. Selv de, som i Danmark skrige høist på »emancipation», når en kvinde ikke blindt følger sædvanernes og modernes love, — selv de vilde have indrømmet, at det var sand kvindelighed, de her såe træde op og tale midt i den store mængde. »Herr Bojsen,» sagde hun, »havde glemmt noget. Han havde sagt, at höjskolerne vare fol-

kelige vækkelsesanstalter, men han havde glemt at sige, at de også staae paa den christelige troes grund. Christendom undervistes der vel ikke i, men der gik en christelig aånd gennem hele undervisningen. Selv hvor man mindst skulde have ventet det, vidste man dog at lægge det christelige ind.» Og hun fortalte nu et stykke af Edda, som hun havde hørt paa en dansk højskole, og viste, hvorledes læreren havde udtydet det billedlig i christelig aånd. Den sande, hjertelige følelse, hvormed Frøken Gregersson talte, bidrog ikke mindre end det udmærkede, flydende foredrag til at gjøre saa dybt et indtryk på mange, at der endog var tårer i fleres øjne. Man følte, at hun talte ikke fordi hun havde lyst til at tale, men fordi et uimodståelig indre kald havde drevet hende dertil. Almindeligt bifald lød, da hun taug.

I et brev, som en af Frøken Gregerssons ledsagerinder i Danmark har sendt hertil for få dage siden, heder det om hendes optræden ved mødet: »Vi kunde icke vara annat än belåtna med sättet, *huru* det skedde.» — Må det være mig tilladt af samme brev fra den unævnte dame at afskrive hendes egen mening om folkehøjskolerne? Den blev vel ikke udtalt på skolemødet; men var dog skjult tilstæde. »Skulle jag,» skriver hun, »säga något om de särskilda högskolorna, vore det att jag skulle önska såsom lärjunge genomgå den ena efter den andra af dem, under det jag på hvardera stället gjorde ett eller par ämnen till mitt hufvudstudium. Jag skulle sålunda vilja studera mytologien på Testrup, danska och fornnordiska språken på Gedved — jag vet, att jag här förblandar högskolan med seminariet — danska litteraturen på Vester-Skærninge och historien öfverallt; denna synes i Danmark vara »yndlingsstudiet», — Frøken Fenger *) var på detta område beundransvärd. Vi svenskar få blygas öfver vår okunighet, särdeles i grannlandens historia och de gamla sagorna. Men vi kunna och måste förbättras, och man har också under de senaste åren börjat göra något i detta hänseende.»

På skolemødet i Örebro blev det vedtaget om 2 år at holde et *almindeligt nordisk skolemøde* i Göteborg. Må jeg bede de ærede lærerinder, og særlig lærerinder, lægge mærke til, at det ikke længer heder *lærermøde*, men *skolemøde*; og i skolens gærning har nu kvinden fået så stor en del, at hun ej heller bör savnes ved de møder, hvor skolens vel og ve kommer på tale.

Midt i august 1868.

Fredrik Bajer.

*) På Marielyst højskole ved København.